

SAILO LAL LALKHUMA **(Tuchhingpa—Hniarvungpa)**

GIFTED BY
Raja Ramamohan Roy
Library Foundation
Salt Lake Calcutta-700064.

ziaktu:- Saihnuna Sailo

Mizoram State Library
DG3214

Published by Rothangpuii Sailo
and
Printed at the Ziki Press, Kulikawn. C—1000. 11. 1. '86

SAILO LAL LALKHUMA (Tuchhingpa—Hniarvungpa)

ziaktu:- Sainnuna Sailo

Mizoram State Library
DG3214

1 100000 1000 1000 1000 1000 1000 1000

***Published by Rothangpuli Sailo
and
Printed at the Ziki Press, Kulikawn. C—1000. 11.1. '86***

AM. HIAL JAL OJIAZ
(Am. Hial JAL OJIAZ)

MIZORAM STATE LIBRARY

Acc. No DL-3214
Acc. by DL
Class by DL
Date by DL
Sub Heading by DL
Transcribed by DL
Location No DL

DL-3214

THUHMAHRUAI

**He lehkhabu hi ka pasal, Saihnuna'n mi
htaa hnan te rawnin, harsatakin a buatsaih a.
Tunah Pu Thanthuama te nupa zâra kan lo
chhuah thei ta hi a lawmawm hle a. A bikin,
Pu Lalduanga Sailo, (Bate lai) te, Pu Liandawla
Ngopa leh Pu Thaua, Lungchhuan ten nasa taka
min puih avangin an chungah lawmthu ka sawi
bawh a ni.**

**Tihual palh te a awm a nih chuan inhriattir
theih ni sela a lawmawm hle ang.**

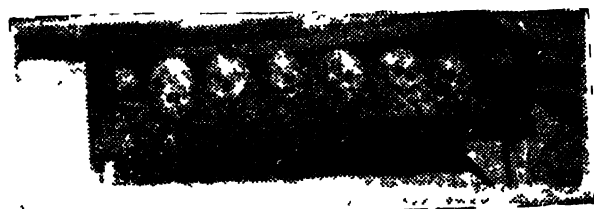
**Rothangpuii Sailo,
N. Vanlaiphai
(Publisher)**

TIDDIK NA

Page	Tlar	Diklo	Dik
10	10	Tilawm	T.tlawm
11	4	Vut	Vuta
24	23	Zana mipa bulah,	Zanah mipa bula
32	22	turin	tur
35	15	avangin	aʔangin
44	10	sa pelh	sa pêl
61	6	zolun	zolur
63	7	hetiang hla	betiangin
66	15	Dopenga'n	Dopawnga'n
66	19	hai maw hai lo	kai maw kai lo
78	9	hrualhruai	hrualhruai
100	2	len	leh
105	3	Hmuntin	Hmunte
108	1	ʔai ruam nuam	rai nuam
110	23	Lallulai	Lallula
110	24	Fana	Fanai
113	23	Tbhan 2	Tbhan 3
114	3	Jan. 6th 198—	Jan. 6th 1978
116	16	lehna ni	lehna hi
120	5	chu mi rilru	chuan mi rilru

Saihnuna Sailo Auther

Lu ruh indawtin :-
Tuchhingi, Daihlupun, I alkhum, I albuta,
Hniarvunga, I ari geni

SAILO LAL LALKHUMA (Hniarvung-pa/Tuchhing-pa)

Pasaltha
Lal huaisen
Hlaphuahthiam
Zaithiam

Tuchhing-pa zing khaw vawnzawl i thlen chuan,
Pawla k wta'n chengrang kau ang che,
Hnam len la, sat dai rawh.

Hniarvungpa chengrang a au thlawn lo,
Bualpui Rihli Tuilehluang kawnah,
A thang ngai kan thang leh e.

A HMING AWMZIA

Sailo Lal Lalkhuma hi a hming tak hian
hriat a hlawh lo hle a. Mizo te an fa upa ber
hminga an inko thin angin, Hniarvungpa emaw,
Tuchhingpa tih a ni a. Ama hming ainn chu chu
a lar ta hle zawk a. Hniarvunga leh Tuchhingi
hi a fate zinga a upa ber pawh an ni chuang lo.
A fa upa ber chu Lalbuta a ni a Mahsela
Lalbuta pa tih chu a hlawh lem hlei lava. Amah
Lalkhuma ngei hian a fa naupang lam zawk

Tuchhingi leh a fa tlum ber, Hniarvunga pawh a pian hma daihin, Tuchhingpa Hniarvungpa, intı tlat thin a nih avangin a hming tak hi a lar lo zui ta zel zawk a ni. Fa upa ber hming chawi a nih loh avangin Lalbuta pawh hi a vui nuah nuah thin a ni. Tuchhingi hming hi a chawı lar hman hle tawh thin, Tıau rala a pawih thiante hnena a zinna lamah, a thleninte nau, Hniarvunga hming pu a hmu a. Chu hming chu a duhzawngin, hlaa chawı vel pawh rem hle dawnin a hria a, "Fapa ka neih leh hun chuan Hniarvunga ka sa ang", a ti ta ngat reng a. Tichuan fapa a neih leh hma fe atangin 'Hniarvungpa,' a intı ta zel a ni Hniarvunga a nuin a pai lain Lalkhuma hi a thi a. A fapa, a hming a ngai-nat em em, thu leh hlaa a lo chawı lir hman tawh hmel hmu hman lovia a boral a ni Hniarvunga a lo putling a, a pa hmel hmu lova a lo piang tlat lutuk leh a pa pawhin a hmel hmu hman lova a boralsan chu, lungchhe vankai-in a tahphah thin a ni.

A KHAW DIN DAN

Lalkhuma hi 1837 A.D. velah a lo pianga. A pa Vuta'n Hawlzang (tunl i Tlangpuı) atangin Chhura Vanlaiphai ram hmar lam, Khiangzawlah a indantir a. A khuate hi Re thlei an ni deuh

ber a. A nu Renthlei a nih avangin Renthlei hovin an bawh hle a ni. Khangzawl atangin Lungchhuan khuaah a kai a Heta a awm lai hian Thing a tam a, "Thingtam hmun," an ti a Helai hmun hi tui a tla bawk a, tun thlengin khaw ngelnghet, Lungchhuan chu a ding ta zel a ni

Hemi hmuna a awm lai hian Tiau ral Pawih ho te pawhin an rawn bel a, in 30 lai a khuaah hian an awm ve a. An awm ni veng hming pawh, 'Pawihveng,' tih a ni a Chulai hmun chu tun thlengin, 'Pawihveng,' tih a li ni zui ta zel a ni. A bik takin Tiau ral Khuangli Pawih ho te nen an inkawm ngerh a. Pawih jawng pawh a thiam Zai mi, hlaphuahthiam, zaithiam, pasaltha, zaidam leh kawm nuam tak a nih avangin Pawih ho pawhin an ngaina em em thin a. Paihte ho pawhin an ngaina em em thin a. Paihte ho pawh tlemazawng chu venghnuai lamah an awm ve a. Hetih hun lai hi khua leh tui pawh a ngah ber a ni. Pawih ho leh Renthlei hote chu veng hrang deuhva awmin, hetu bik pawh a siam sak ve ve a. Renthlei veng 'hotu' kan ti dawn nge 'upa' phei chu a lo innagi lal ve deuhva. Amah phei chu hmar hnam a ni nain, a fapa hmingah pawh 'Lalthuma,' a sak ve phah hial a. Ani ngaih chuan Lalkhuma nen lal pathum awm angah a innagi ve hial a ni awm e.

Lalkhuma hian a khua leh tuite a remkhawm thiam zia a lang a, Lalthuma hming a lo chaw ve pawh chu a ngai haw hran lo niin a lang

Tin, Renthlei ho hi, Chhinghulha hovin, Lalkhuma Khangzawla a kai hian bawh lo khawh hmasatuah an tang a. Chhinghulha phei chu Renthlei lal angah a lo inngai ve hman hial a Mahsela Khangzawla Lalkhuma a kai hian, Renthlei ho zawng zawng chu a khua leh tui an ni vek tih hi hnial rual a awm lo Chhinghulha hi Mualchengah a boral a, chutih-lai chuan 'Khawdungse,' tih a ni.

Thingtamhmun (Lungchhuan) atangin Lalkhuma chuan Kangzang (Mualcheng ram) a kai leh a. Hun engemawtichen Kangzangah a awm hnuin Thingtamhmunah bawh a chho leh a. Thingtam hmun hi a khawsakna hmun deuh ber a ni kan tithei ang. A thih dawn hnailah Dairam (Khawla lung) ah a insuan phei leh a. Tunlai N Vanlaiphai te, Bawktlang te, Mualcheng te, Lungdar ram zawng zawng tih theih te, Khawla lung te, Sialsir te. Pilerh te leh Lungchhuan ram zawng zawng hi a ram vek a ni. Kumpinu lo len tak tak hma deuh lawkin a boral a. A thih hnuin, a fapa Lalbuta leh Kairuma ten, Kumpinu (Berhsap) hunah ramri

fel takin an insem zui tak avang'n, Lalkhuma ram, tun Lungdar East ram tam tak chu, Kairuma'n a neih sik ta a ni.

ZAHAU LAL NIKUALA KAWL A BUNTIR

Kangzang khuaa a awm lai hian Nikuala kawla buntir a. Nikuala hi a nun a chhe hle a. Mi tam tak, ral pawh ni lo thah mai mai a hmang a. A tawng te a chaltlain, tawnga thlahdah viau mai thin a. Vuta thlahte depin Kelkangah a awm a (chu mi hnu deuhah Chawngtlaiah a kai zel a). Vuta thlahte hian an ning tan viau mai a. "Ka chungah ni leh thla chauh lo chu leng an awm lo," tih leh 'Saiin than ka bak, ka ri dawn, ka ri lek lek,' tun, a inluling viau mai a. Vuta pawhin, "Tiau ralah Fangra leh ui ril i ei leh mai tur a nia, chutiingin tawng fo suh," tun, a vau phah hial a Champhai bul vel lal ropui tak, Vanhnuailhana bêla Nikuala hi Tau thlang lama lo chhuk a ni a. "A chapo em avangin nek chep deuh tur a ni," Vuta fate ho pawhin an ti thin a.

Hetih hun hian Lalkhuma hi a lo upa rilru ve tawh a. Khawnglung run lu te kha chuan an upa ber, Languauva kha, ral rel hotu ber a

ni thin a. Lalkhuma pawh a puipa pawl tak pbei chu a ni ve hman tawh rêng a. Lalkhuma u ten Nikuala ninawm an tih hun hi chuan, Lalkhuma hi sa leh ralah pawh an hawhlawr ve tan tawh a, Kairumalah a la naupang rih si a. Lalkhuma bian Nikuala chungah kutthlak phawt sela an duh a. A tul chuan indo pawh lo ngai ta se, phatsan tum lovin rilru an pu a ni. Lalkhuma lah hi mi chapo leh uangthuang mi tham lotu te tawngka chu tuar dai thei lo tak, zaidam take ti lo chuan, diau duh miah lova, chet mai duh mi a lo ni si a. Tichuan Nikuala chu a man a, Kangzangah hun engemawtichen chu a hreng a. Nikuala ruala a man nuthlawi pakhat pawh hawtir bik lovin, a tantir ve a.

Nikuala chuan Chhunkhawthanga, Chhunkhawthang Sailung Lalchi chu hektuah a puh a:

‘Ka chhuah leh ka chhuah loh leh ka chhuah leh,
Chhunkhawthang khua chhe thau thau,’

tiin hla a phuah a. Nikuala hi a sual reng a ni ta ve ang. Kumpinu lo lian (thenkhatin vai lian an ti) khan an man a. A mantu tak hi Chin Hills Political Officer a ni awm e. May, 1905 kum khan a man a, chu mi hnuah A'ipur Lung inah a tang blum nin an sawi. Kumpinu lo

an lawk lo ta sela, Lalkhuma hi boral mrai
 rik baw losela chuan Nikuala nen hian an indo
 zui pawh a ni thei e. Nikuala hi Kumrinuin an
man hian Chawngtlaiah in 300 vel neun a awm.

A U LALNGUAUVA A TUDAWL

Kangzang atanga Thingtam Hmunpui (Lung-
 chhuan)-a a kai leh hnu hian, Lalkhuma hian
 vanduaiana manganthlak tak mai, a u Lalnguauva
 avangin a tawh a. Helata a awm lai vek hian
 Vanhnuailiana thlahte nen inngbirnghona a nei
 bawh. Chu chu kan la chhui zui zel ang a.
 Lalnguauva, a u te zinga upa ber, hmetha em
 em mai leh induh tawh tak chuan, a awm, ,
 Lurh leh a vela ram, Farkawn, Muallung, Thekte
 Thekpui leh Thaidawr ram nuam, zo thlufim
 lenna, an pa Vutan a pek chu duh lovin Thil-
 thek atangin a khuate a rawn hruai thla chi m
 a. Sawi set set lovin, Lalkhuma khaw tlangdung
 hmar lamah a rawn inkulh thla mep mai a.
 An inkarah chuan kawh rek a awm a, "Lung-
 lum-kawn," an ti a. Lal pakhat khua ni awm
 takin an inawmzawm ta po mai a Michhia leh
 Salte pawh chunglai hunah chuan pa-te, u-te chu
 an zah hle si thin a. Vawilehkhatah thinrimna

tihlan mai chu thil har ang reng tak a ni a
 Insum zawh harsa a ti ngang a ni ang chu
 Lalkhuma chuan a lawm loh zia a tilang tan ta

Lalngauva chuan Lalkhuma chu a upa te a
 chelhbehtir a, a vaw hrep mai a Lalkhuma khuat
 buh chu a hawlbun sak ta hmiah hmiah mai a
 Lalngauva hian hmun danga a lalna tur zawnga
 kal zel tum ni sela chuan, Lalkhuma hian, mi
 zaidam leh dawhthei tak a nih avangin, a tuar
 thiam ve tur pawh a ni. Mahse chutiangin a u
 chuan rilru a lo pu ta si lova, put a hnekin a
 nau tihlawm a, ama khua nen khaw tam zawk
 leh hian zawk Lal nih a rawn tum ta mur mai
 a. Chem lova lu lak tluk a ni ang, ti thei zel
 sela chu. Lalkhuma thinin a taur ta ngang lo,
 silai a chuh a, "Ka zawng lu leh i vapual lu
 inthleng ang, ti tawh suh ka silai a per dawn
 e," a ti a. Thawmmawl behchhana a'n tin meuh
 chuan, a naupan lai pawhin sairawkherhin a perh
 ngam zel tih a hre tawh bawh a; a buh hawlbun
 chu a bang ta rih a. Hawlbung zui zel
 chu ni sela chuan, thinur lai hian thianga leh
 thianga lo pawh sawi a har si thin a, a kap tak
 tak hial awm e.

Hetih lai hian Vuta a la dam a, a pa hnen-
 ah a u thiltih dan chu sawi turin Lalkhuma chu

a kal ta vang vang a. Vuta chuan, "Ka fate tan ram ka sem theuh tawh che û a, ani tan pawh Lurh leh a chheh vel ram zau tak ka pe tawh alawm! A duham thlak em mai! Diau duh bik suh," a lo ti a. A pa hnen atanga a lokir leh chuan, a û mah nise a û chu thi pawh nise pawiti awm lo takin rilru a pu a ni thei e Tichuan a u chuan a duh loh zawngin thil a ti leh a, ani chuan Feikibarnein a um a. A fei chuan a khawh a, a thelh hlah mai a, a kap-karah tlangin, leiah fei chu a bur vu mai a ni an ti. Chutachin chu a û a nem ta a, hrisel-lohnain a tlakbuak zur a. A nun a chau ta hlêa a hriat chinah chuan a nau, Lalkhuma chu a ko a, a hnenah, "Khuma, kei zawng ka dam chhuak leh kher lo ang a. I fapa Lalbuta hian pianpui mipa a nei si lova. Ka fapa, Ralthianga nen hian unau i fa ve ve angah rawn en la. Piler ramah Belrawhmual kil turin lo indantir ve ang che," a ti a. A ni pawhin a remti ve a. Heuhlai hian Hmarvunga hi a la ping teuh lova. Ralthianga nu hi a rawn hruai thlak ve loh avangin, Ralthianga hi sawn a nih an ring a, hriatchianna a awm lo. Lalnguauva nupui pawmlai chu Vanhnuailliana farnu, an hun laia khawvel nula hmelfha bera an saw, Darhlupuii

a ni. Lalngauva nen hian fa an nei hman lo

A hlauhthawn ang ngein, Lalngauva chu,
a thi ta a, Sailo danin phum lovin, a ruang chu
kuangah an ur a. Lalkhuma pawh chuan a u
thuchah anga awm a duh avangin, Ralthianga
pawh chu tih tlawm ahnehin, Pilerah a indantir a,
tlang hrang a chantir ta a ni Lalngauva thi
tur thusawi chu, thuhnuairawlh taka sawi a nih
avangin, a hmaa a lo thurnna leh amah ngei
tihlawm a lo tumna te kha theihngihl lo mahse
phuba a la duh lova. Ralthianga pawhin Lalbuta
chu zah thiam takin, "Ka û," a ti thin a ni

VANHNUAILIANA THLAHTE A UMDARH

Lalkhuma hian a laichin unau, Vanhnuai-
liana thlahte, hmar lama lalna chang hote, lai
nihhre deuh râm mai te, pian leh murna lamah
pawh amah tham lotu tur te nen intawhkhawmna
an nera. Vuta thlah te leh Vanhnuailiana thlah
te hian ramriah intihbuaina deuh an nei a, chumi
chungchanga intawhkhawmna nei an ni. Hei
pawh hi a huaisenziatilangtu mai a ni leh a.
Nikuala chung a kut a thlak pawh a û tih ngam
loh a nih avangin, hmung that leh huaisen a hlawh
phah a nih kha.

Vanhnuailiana thlah te zingā langsar deuh, an intawhkhawmnaa tel ve te chu, Lalburha leh Dothiauva an nī Chhim leh Hmar indo hma lawka, Lalpuithanga leh Vut an inchaltauh deuh bap bap tuma Vutival upa hruai, Thawmvunga pawh kha hemi tuma an intawhkhawmnaah hian Vanhnuailiana thlahte lamah tangin, a telve a nī awm e Vuta leh Vanhnuailiana te hī Lallula thlah te an nī a Thlah khat pawh hī a iniem loh theih hle a nī ang chu! Lalkhuma ū-te, Lungliana leh Lalvunga pawh an la dam a, Kairuma pawh pa a nī ve hial tawh a Mahse Nikuala lakah pawh Lalkhuma hī a unauten an aiawh turin an pa pek leh deuh a nī awm e. Sa leh tal la'ah anī hian hmatheh ber thin reng a

Dothiauva, Vanhnuailiana fa upa, an hotu ber chuan thu a sawi zat zat a. Thu chaltlai deuh leh Lalkhuma thin turzawngin thu a sawi deuh a nī ta ve ang! Lalkhuma thinin a tuar ngang lo nī tur a nī "I thusawi chu ka thinin a tuar love. Khawng ka silai chu," a tī a, Lalkhuma chuan a silai a chuh veleh Dothiauva hote chu an tlan darh zo ta a. Dothiauva phei chu, berbek zingah a tlan a Berbek a lua kai lua chu thian mawh mawh chung leh la tlan zel chung chuan, "Kan la indo ang maw le," a

ti a. Heihi Tuisen Lal Lalnpuia sawi anga
ziak a ni.

Dothiauva sawi ang nge'in, Lalburha (Van-
cheng, Maite Chhawrtui leh a chhehvel Lal)
pawhin, Kairuma Tlangpuia a awm laiin a va
bei nghe nghe a. Mahse Lalburha hian a va
hneh thei chiah bik lo a ni ang, mi 5 emaw
zawng a va that awm e.

Huaisen leh chak te pawh hi, tunlai anga
intibsiak anga intawngfuh lem lo te an ni a.
Chhim leh Hmar lam mite chu chak leh huaisen
te pawh a ber ni tur chuan thil hriat chian a
harsa a. Chhim lal chak ber, Dopawrha pawh
Saizahawla nen an inbuan lova. He lal hi Sechal,
a ki hmawr hawng veh vawh, ama chhun ngei,
a ke hmalam leh hnunglam a chelh a. Luhkapuia
a vawrhkai lawp mai a. Hreiha tur leh tuthlawhha
a lak pawhin, a kutin mau a pawt phawng zung
zung mai thin a ni an ti. Chu pa pawh chu
Chhim lamin a chak zia hre mahse Hmar lamin
kan hre lawi lova. Chutiangchuan Khawthlang
emaw, Hmar lam emaw, Chhim lam emaw,
Khawchhak amite pawh, chak leh huaisen ber
sawi theih a harsa a. An hun lai a in ang lo
thei a, in ang pawh nisela an intawng kher lo

thei a, chak-zawk leh huaizawk emaw, a ber
hriat theih a ni thin lo. Lal sawi lai leh Zadeng
thitlawm dawn lai khan lal huaisen deuh te chu
an hming a lang a, chutiangin Lalpuithanga leh
Vuta intai deuh laite pawhin Thawmvunga hming
a lang hle a. Zadeng leh Thawmvunga te nektu
atan Lalkhuma hi lo hmatheh ve sela eng ang
tak ang maw! Lal chapo leh induh deuh a bul
hnaivaia mite chu ngaither lo tak a ni.

Hmanlai hun kan ngaituah chuen Pawh
leh Lusei te chu indo fo thin an ni a, Lusei leh
Lusei pawh an indo theva. 'Chemhrah lai' an
tih ang deuhin, huaisen emaw lal te pawh tawng
chaltlai te, mi huphurh tur zawnga inhrosak te
an ching hle a. Mizo lal te zingah rau rau pawh,
hmar lam lal te an pawngpawrh deuh a. Vanhnuai-
hana thlahte hi an lal deuh bik a, a chhim lam
deuh, Vuta thlah te an lal lo deuh a, an pawng
lo deuh. Vuta thlah rau rau zingah pawh chhim
leh zuala awm, Lalkhuma thlah te an nemin, an
hniam leh zual a; an khua te pawh an tlemin
a te tham deuh hlawm a ni. Chutiangin chhim
leh zual ami te an hniam leh zual a. Lal te mizia
ang zelin an khaw mipute zia pawh a pawngpawh-
in, a nem hlawm a ni. Huaisen te, chakte pawh,
hmar lam mi chu an lal ten an chawilar thiam

bik a. An khua a tamin, a lian a. Lal an lal a,
 mi vantlang pawh an tawng a pawngin, an tawng-
 ki a sang bik. Hming chhal leh invau te hi heng
 hun lai hi chuan an ching hle a. Kumpinu so-
 karin min awp atang erawhchuan lal leh m pui
 tan pawh rilru put dan leh tawngkam chhuak
 pawh tihdanglam loh theih loh a ni a. Hriam
 nena mi vau chu sawi loh, 'ka that ang che,'
 tih te, 'I la hria ang,' tih te pawh Rorelnaa sawi
 lan leh a hlauhawm theih thin avangin fimkhur
 nachang kan hre ta a, kan hui em em te leh
 hmelma te chungah pawh mi a tan lo chuan tawng
 ngaihnobei lo leh, mi vauna chi reng reng chu
 tumahin an chhak chhuak duh tawh lo a nih hi.
 Zu rui te erawhchuan sawi awm loh pawh an
 sawi thin a.

DARHLUPUII A NEI

Lalkhuma leh Vanhnunliana thlah te an
 inhmuh thiam loh hnu reiloteah Lalngauva a
 boral a, a nupui, Darhlupuii, Champhai lal Van-
hnunliana farnu chu, fa nei hman lovin a boral-
san a. Lalngauva hian Darhlupuii lakah ni lovin,
 mi dang lakah fapa, Ralthianga a nei a. Dar-
 hlupuii nen hian rei an innei hman lo a ni tave
 ang, fa an nei hman tlat lo. Darhlupuii a nei

hian, Vanhnuailiana thlah te nen an inrem leh tawh ni nger tur a ni. Inrem rih lo sela chuan an inneih hi thil theih loh tluka a ni awm e. An inhiatthiamlohna ata, inhiatthiam nan tun an inner pawh a ni thei bawh awm e.

Darhlupuii chu lal fanu hmeltha hmingthang a ni a. An hun lai chuan an khawvel a zim bawh a, anni ngaih chuan Darhlupuii chu khawvel nula hmelthaber, a tluka hmeltha chu piang leh thei tawh lo tur hiala an nguh a ni. A pasal a sun a, fa pawh nei hman lo a nih avangin nula pangngai tunlai tawng takin Varzin (mipaina la tihbawh-hlawh loh) a ang hle a. 'Nuthlawi,' 'Lengleh,' uh a hlawh ve ta a nih chu. Amah lah a hmeltha, si a, pasal a mamawh leh lawk dawn a ni tih a inhria a, rilu nei ranin a hmeithai ta a. Chutia a hmeithai ta chu Lalkhuma hian remchang a lo melh ve tan. A ngazawng ta hle mai a, ani pawhin a lo duh ve hle bawh a. An inhmelduh thu a vahpa, Dothiauvu'n a lo hriat chuan a ni pawhin, tunhmaa an inthehuna thin te hrereng lovin, "inner law law rawhse," a lo ti ve a.

Lalkhuma chuan Darhlupuii chu pipu uai chungin hlain a awi tan ta.

Thui vai, thui vai lo maw?

Pipu thui vai lo maw?

Darlenglehi kan chuan e,
Pipu thui vai lo maw?

He a hla siam hi pipu uai hla pangngai
reng a ni lo. A thluk pawh 'Tuchhingpa Zai,'
an tih pangngai ang hi a ni a, pipu uai chungin
a sa a ni.

Lalkhuma chuan a nupui, Darroluti Chen-
kual chu thenin, Darhlupuii nen chuan an innei
ta a. Darroluti nen hian fapa pakhat an nei
hman a. Chu chu an fapa upa ber, Lalbuta hi
a ni. Darhlupuii nen erawhchuan fanu pahnih,
Tuchhingi leh Lalhnuni an nei a. Tuchhingi pian
achinah chuan, 'Tuchhingpa emaw Laltuchhingpa'
a inti thin a ni.

VUTA SAL TAN

Lalkhuma pa, Vuta (Vuttaia an ti baw) hi
Falam khuaah Pawih lalin a tantir a. Falam
hi Chin Hills (Pawih rem) khawpui pawimawh
tak pakhat a ni a. Vuta hi Mizo chanchin ziaktu
thenkhatte sawi dan chuan, a naupan tet lain,
Pawih hovin an rawn man a, Falamah an tantir
a. An enkawl sei lian a, rei tak an enkawl niin
an sawi a. An man tih hian chhang pawh la nei
hman lo, a nu thi hui leh chiah, chumi awmzia

chu a chhang, a nuin a pai tan det det ni awmin an sawi thin a Thenkhat dang leh chuan, Vuta an man hian amah chuan nupui pawh nei tawhin, a f pa upa ber, Lalngaua chu a nuin a pai tan chiah nuin an sawi ve bawka Lungchhuan khuaa Chalchhuma (1966-a kum 90 mi lai) erawhchuan chutiang nuin a sawi lo Vuta a tan chuan fapa pawh tam tak a nei tawh a, Lalkhuma te ngei pawh putling hman tawhin leh, Lalkhuma hi Vuta han tlanchhuaktu ni hial awmin a sawi ve thung a Ani sawi dan chuan Vuta tlanchhuak turin Vuta pa, Lallula thlah te leh lal dang ho hnen tang pawhin thawhlawm an khawn chiam a Sial pakhat emaw tal chu khaw tinin an thawh hlawm a thawh ve duh lotu chu a en pawh an ensan deuh nuin a sawi.

‘Vuta han tlanchhuak tur hian, tunge han kal ang?’ an ti a, Lalkhuma hi sial 30 lai kaun a han kal ta nuin Chalchhuma (Pu Thaua an ti bawka) chuan a sawi Tin Kairuma pawh kum 12 mi lek a ni a, lal kawr hain a kal ve an ti Lalkhuma hi Pawh tawng te a lo thiam bawka, a han kal a. Vuta chu a han tlanchhuak ta a. Pawh lal nen inemna fel tak nein, Pawh ho pawh Lalkhuma leh Vuta khua leh tua awm turin an rawn kaw thla nual a. Vuta pawhin

Pawih upa pakhat, a hming Dovina chu tuna Lungdar E. bul, Lailenah in 100 vel neiin a awmtir a. Lalkhuma pawhin Pawih in 30 vel lai chu a awmna khua, Lungchhuanah a kawı thla a. An awmna veng hming pawh, 'Pawihveng,' an ti a. Chu chu tun thlengin hriat theihin a la awm nghe nghe a ni.

Dovina leh a hote, Pawih ram lam atanga a rawn hruaithe chu an lung a leng deuh a ni ang, rei awm peth lovin Falam lamah an kir leh mai a Lalkhuma erawhchu pa nunnem leh kawmnuam tak a nih avangin Pawih ho pawhin an ngaina ve hle a. An tawng a thiam a, a fapa hmingah pawh a la pian hma duh atanga a lo sak, Hnairvunga a chawı avang reng pawh hian amah hi an nginat phah a. A hnena awm hi chu amah a dam chhung chuan an awm ve reng a, kum 20 emaw, a aia rei pawh a ni thei, a hnena an awm chhung hi. Amaherawhchu Lalkhuma thih hnu rei lo teah tamna manganthlak tak an tawk a, Pawih ho tam zawk chu an ram lamah an kir leh ta a, thenkhat erawhchu kir duh lo pawh an awm. A thih pawhin an sun ve hle a ni tih a hriatna chu, Pawih upa pakhatin hetihian hla a siam a :-

Ka thut le maw, ka awmhar e,
 Tukin Dairam khua chuan lang e,
 An tla hring khaw an tlang sang bik in e,
 Sialsir e thingtan,
 Tu chhuanlang, tuchhuanlang,
 Sialsir e thingtan e.

Ram ka hranin, ka khua ni e,
 Zeih naupang nan nghin chu e;
 Mal ze tin sawm ka pu Hniarvungpa ka
 au hman lo.

India ram chanchin pawh hi ziaktu hrang
 hrang te hriat dan a in ang vek lova, chutiangan
 Mizo chanchin pawh hi sawi dan leh hriat dan
 a inang vek bik lo a nih hi. A dik tak mi thiam
 zawk ten hmu tura an la beih zel a, an hriat
 theih nan Pu Thaua (Chalchhuma) titi a chung
 mi ang khian tarlan a ni. Thu dik kan hriat theih
 chin nia lang chu, Vuta hi Falam-ah a tang ngei
 a. A chhuah hnu erawhchuan Lusei leh Pawih
 hote chu inremna an nei thawkhat viau a ni tih
 kan hre thei a. A bik takin, Lalkhuma hian Pawih
 ho chu a kawmngelh hle a ni tih a lang a ni.
 A Pawih upa te hliphuah tam tak, ziaka tha taka
 vawn tawh larlan vek theih a ni ta lo hi a pawh
 tak meuh a ni.

Vuta pa, Lallula hunah erawhchuan Pawih
 nen hun tha-a-rai an nei ngut lo nin a lang
 a. Vuta hun hmasa lam thleng hian Pawih
 nen an indo fo thin tih a lang a. Mahse Vuta
 hun hnunung lam leh a thlah te ho nen erawh
 chuan an inrem ta mai ni lovin, an inkawmngel
 hle tih kan hre thei a ni. Hetih hun lai hi
 Vuta hi Lungdar-ah te, Biате-ah te, Sialhawk-ah
 te a awm kual vel thin a ni.

LAL SAWI LAI HUN

Lal sawi lai hian Lalkhuma hi Kangzang
 (Hmunpui) an tih hi a awmna a ni a. Reife he
 khua hi khaw ram a nih hnuin 1911-15 inkarab
 khua din a ni leh a. Chutihhunlai chuan Mau a
 tam a, chuvangin 'Mautamhmun' tih a ni bawh
 thin. Kangzang khua tih a nih thin avangin,
 kum 1923 hmalam zawng kha chuan 'Kangzang.'
 tih a ni reng a. He khuaa lo awm tawh thin te
 leh he khaw awm thin lai hre pha te chuan,
 khaw danga awm pawh nisela 'Kangzang khua,'
 an la ti reng thin a. 1923 a tang khan 'Mualcheng'
ti a ni.

Lal sawi rawtchhuaktute hi khaw hrang
 hrang nghatebaktute ni awmin briat a ni a. An

nghe teba' na pawh Tuichang lui hnar lam, khaw-
 lai hmun emaw ni awma sawi a ni a. Lalkhuma
 khuaah pawh hian, a meizanghlaptu deuh bera
 an nguih chu, Sakhuuata nun an sawi a. Tunlai
 politik lam ngaihtuahtute tan chuan, mi fng
 (politician) hmasa pawla ngaih theih a ni ve mai
 awme Nghatebaktute chu khaw hrang hrang ami-
 te an ni a, hmun hrang hrangah an veng hlawm a.
 a. Tuichang hnar lam atangin an rawn inchah
 thla zel a, a mawng lam amite pawh an lo phur
 ve zel hlawm a. Tichuan an lalte theuh sawi an
 rawithlu ta a ni. Kut dinglama thingthu nung
 vutduka thawlh hlumtir an tum a. 'Hei ang hian
 ka mit ang,' tia intiamkamtir an tum a ni. An
 lalte chu tihtlawm a, tukdawl an tum ni ber tur
 a ni. Khaw thenkhatah pheh chuan thutiamtir
 mai duhtawk lovin, an lalte chungah kut pawh
 an thlak hial a ni awm e.

Mipui vantlang chuan Lalkhuma pawh hi
 kut dinglam ngeia mei thawlhhlum turin an ti
 ve a. A kut ve.lamin a'n thawlhhlum ve ta ngei
 a. A dinglamin a thawlh lo tih hmutu an awm
 a, chutiingin an phut deuh tlat a. Mahsela a tiduh
 chuang lova, tihusual a neih pawh a inhre hauh
 si lova. Chutiingin a khuate pawh chu kawng
 danga an sualna tehchiam pawh chu a hre lem

si lova. Remhretakin a chhang ta a. "Ka khu te u, Lala min duh loh chuan khaw dangahk pem a ni ang chu, ka thian Pawh lalte ka be ta'nge," a ti a. Tuma'n an chhang zui nga lova, an ngawi thap mai a. Chumi zan chuan tumahin an be buai ngam ta lova.

Zanah chuan a rilrua a suangtuah leh thaa a rin dan chu hrilh turin, a upate chu a ko khawm ta a. A thiltum leh tha a tih chu a lo hrilh hlawm a. "Hui le! Ka khua te chuan hetiang hian min ti-a leh! Naktuk zingah, tukthuan ei khim veleh insiam ula. Tiau ralah in chhungte zawng zawng nen i pem ang u le," a ti a. A sawi ang chuan zan lamah chuan a upate pawh chuan an lal thu ang chuan, an nupui fanaute chu an hriattir vek a.

Khua chu a lo var ta a, mipute chu inrawn lawk turin thu an chah zet zet a, an ni ho chuan tukthuan chaw an ei ta a. An ei zawh veleh chuan an insiam ta mawlh mawlh mai a. An insiem zawh chuan puanpui tei nena inawi lui lui chung chuan, chhimlam kawtchhuah, 'Salala-palungkawn,' an tihah chuan an innghak khawm ta hlawm a. Mipui hnena thu sawi turin, a upa fing ber, Hawihluana (Hawihluana pa) chu a tir a. "Ka khua te u, Lala min duh lo tak tak a

nih chuan ka upate nen kan kal dawn a nia. Ka
 khaw mipute kha nguntakin inggaihtuah rawh
 u. Ka Pawh unaute kan bel dawn a nia. In
 inchhir leh ang e, kan lalin a ti, tin hrilh rawh,"
 a ti a Lal swiang chuan Hawihluana pa chuan
 miput ho chu a hrilh ta hlawn a. Zan atang
 reng khan an buai tan tawh a, an inhnid luai
 luai a. A upate thenkhat Saluapalungkawn lama
 an chhungkuan an han inawih thlak meuh chuan,
 a khaw pumin an lo buai zo ta a. Pawh lalte
 a kawmgeih em em thin te a han bel a nih
 ngat chuan hnuleh a la nei ang tih hlauhthawna
 an nei hlawn a. Thenkhat crawhchuan, lal nei
 lova awm chu him thei dawnin an inhre lova.
 An lal chu lal aziwnga pawha lal huusen ber
 nia an lo hriat leh a roelua hnuaiah chuan him
 tawh leh thlamuang nia an ingath laia, anin
 a n kelsan tui chu an ngungam ta ngang lova.
 Tichuan mipute chuan duap an kai ta a, a kal
 an rem ti leh lo ta zawk a. Lala awm zel turin
 an thlem leh ta zawk a. Lalkhuma chuan a duh
 angin ro a rel zui leh thei ta a ni. Miput fuh-
 pawrhtu ber, Sakhnuara erawhchu Sailo lal khaw
 dangih pawh a awm ngam ta lova, Fanai khaw
 lamah a awm ta a. A fate erawhchu tunhnai
 deuhah chuan khawbung-ah awmin an sawi.

TAWMTAWLI ANGLUM

Lalte hian ram zau neih hi an inelna a ni a. An fapaten ram hrangah khaw thar sat zel sela an duh a. Lalkhuma hian fapa pakhat chauh, Lalbuta a nei rih a. Fanu chu nu hrang hrang lakah pali chu a nei tawh a, fapa dang neih leh a duhin fapa a awt em em mai a. Fapa neih belh leh beisein, a rilruin nupui dang neih belh pawh a ngaituah leh deuhva. A Pawih kawm-ngeih, Khuangli lalte khuaah a zin a. Hemi hma pawh hian vawi tam tak an intlawhpawh tawn thin a, Pawih tawng pawh hi thiam tak taka thiam a ni.

Khuangli ho khuaa a zin tum hian a thlen-inah nula hmeltha tak mai a awm a, a hming chu Tawmtawli a ni. Chutih hun lai chuan Khuangli Pawih ho chuan, an mikhualte puan thuah naran mai bakah, an nulate hi an thuah tel thin a. An mikhual te an mutpuitir thin tihna a nih chu. Chutianga an nulate an thuah (mutpuitir) thin chu, 'Anglum' an ti thin a. Nula anglum an chhimtir thin tihna a ni. Zana nulate han inthuah chu mikhualte tan thil lawmawm tak a ni thin. Amaherawhchu an nulate an rinawm em em thin a. Zana mipa bulah, puan inkeuzawnin va mu pawh nisela, sawnpai leh chetsual phah nan an hmang lem lo. An mikhualte

uhil thei lovin, nula kha pawl tum mahse nula
kha a tang tlat thei a. "Chang hlah, chang hlah,
a lo tihsan mai thin. Chu chu, 'Che suh, che
suh,' tihna a ni Nula pawl tuma han kuah vel
pawh ni lo teh reng sela, a cheta a chet deuh
ah chuan, 'Chang hlah,' a lo ti leh mai thin si
a. Pang kham avang emaw, hrik seh avang
emawa taksa han inhih leh lehvel fahran pawh
mikhualte khan an inthlahrung zawk mah mah
thin a ni.

Hemi tuma a zin hian, Hniarvunga hmingpu
a hmu a. A fapa neih leh hun chuan, 'Hniarvunga,'
sak ngei a duh ta hle mai a. Tawmtawli kha a
zin hmasakin a anglum a chhim a, chhim leh
ihbersei takin an inah a tileng leh a. Mahsela
a lo zin bo dah mai a. A lungleng chuan he-
tingin Pawih tawngin hla a phuah ta a-

Khuanglipi vawng hal ing e,
Ka ngaih Tawmtawl awm lem lang e;
Hniarvung khalh lo maw hrin thar e ka dawn;
Zei ti ulaw hrin thar e ka dawn.

A awmzia chu hetiang deuh hia ni awm
e. Khuangliah ka han zin a, ka ngaihzawng
Tawmtawli chu a lo awm lo na a, Hniarvunga
hmingpu ka hria a; fapa ka neih hun chuan a
hmingah Hniarvunga ka sa ang.

Chutianga anglum inchhimtir chu tunhu
hun rei pawh la ni lo thleng khan an la ch
niin an sawi. Tunah erawhchuan chutiang
chhim pha leh hre pha : nawm tawh kher lo
ni thei e.

HNIARVUNGA NU TUR A ZAWNG

Hniarvunga hming chu thu leh hlaa chaw
vel remchang a ti a. Tichuan 'Tuchhingpa' ema
'Laltuchhingpa,' inti lovin, 'Hniarvungpa' tu
a hla phuah thar apiangah chuan a inchhal ta
Pawh jawng ngei pawhin 'Hniarvungpa,' ti
inchhalin hla tam tak a siam a. (Ka naupan la
pawhin zu hmunah Pawh jawnga hla an sak thi
ka hria a, 'Hniarvungpa,' tih a lang zing hle thi
a. Mahsela chung hlate chu kan hrereng ta lova
a pawl ngawt mai).

Hniarvunga bringtu tur chuan, nupui dang
neih tur a ngashtuah ta a. A nupui leh hmeite
khan fapa dang an hrin sak thei si lova. Hmer-
chhia an hrin sak loh leh fa nei lo te emaw an
ni a. Chuvang chuan nupui dang, tunlai jawng,
takin, tawih deuh a dap leh ta a nih chu. A nu
tur atan chuan, a khaw nula hmeltha ber, Khual-
hni, Chhunthang hnam chu a ngazawng ucuh a,

a rim pawh a rim chhin ta a Lal upate pawh chuan Khualluti chu an dem fiam ve ta fo mai a, "Hniarvunga nu," an ti fiam thin a. Ani, Khualluti lah nula zet zawt chauh, Mari anga mipa pawh la nei ngu miah lo, nula thianghlum kum 17 mi lek a la ni si a. Chutia 'Hniarvunga nu,' hantih mai chu, ang lo lutukin a hria a, a thin-rim rim tehchiam ngam chi ni ang mang bawh si lo, chhahna fiamthu chu tawngin, upa ho te chu thirgfakin a um a, a vaw theih thuak thuak mai thin a ni Vuak pawh a vaw tak tak thin a ni awm e.

Lalkhuma hi mihuaisen, pasaltha elhkhen a nih avangin huaisen a ngaina a Mi huaisen reng reng te chua ngaisang em em mai thin a, a titi duhzawng pawh mi huaisen te chanchin sawi hi a ni. A khuaa tlingval huaisen, Saichurha leh Saikulha te hi Khualluti nuta te an ni a Khualluti pawh hi hmeichhia mah ni sela kawlhrawng ve tak a ni a. Khualluti hi a neih chuan, fapa pawh lo nei ta sela huaisen tak ni thei turin a bersei tlai a. Chuvangin Khualluti hi neih ngei a duh a, a rim ta tlut tlut a, Mahsela a rin angin a hmim hlei thei lova. Khualluti hi rilru lian tak a lo nih ve avangin lal pawh chuan a lalna a chhuang hlei thei bik lo. Hmangaihnaa hneh

phawt loh chuan Khualluti hi han hneh mai mai chi a lo ni bik awzawng lo mai a. Reife a hel hnuin, a tawp a tawpah chuan a nei thei ta hram a ni. Lalkhuma hian Khualluti a neih hian kum 49 emaw, 50-na emaw a ni ang. Khualluti hi kum 17 vel chauh a ni si a. An inupat hleih em avang hian Khualluti hian neih a hreh ve deuh a ni ngei ang. An in hel vel dan leh a neih theih lawk loh avanga a lungleng hlahpuah te pawh a hla puah te kan chhiar hunah kan la chhui zui zel ang.

HUAISEN AN PAWIMAWH

Huaisen tangkai dan sawi hlek ila. Lalkhuma te hun lai hian Thatthirha leh a fapa, Raltawna ni leh saah huaisen hmingthang an ni a. Leng khuaah te leh Sailo khaw dang dangah te an awm lawr a. Heng mite pahnih hi Pawih ho pawhin a phung hlauhva. Raltawna zin, khaw pakhata a riahnaah pawh a riah zanin, Pawih za rual li (za lai) turin chu khua chu rawn run an tum a. Khaw hnuai kawnah an thu hmuir mai a ni tih hmeichhe hovin an sawi a, lai an hrih a. An lai thlaphang chuan Raltawna a kova. "Tawna, kan khaw hnuaiab khuan Pawih ho tam tak an

biru a, zaninah min rawn run dawn a Engtin-
nge kan tih ang ?" a ti a. Ani chuan, "Ka awm
alawm! Engmah min tih lovang," a ti mai a Lal
chuan, "Zanah engtingge an hriat teh-lul ang
che?" a ti a. "Zanriah ei kham hnuah veng tinah
tlangu tir rawh Raltawna a la awm em' ti zel
sela, 'Awm e,' tia lo chhangtu tur ruat sa vek
la. Pawih ho chuan an run ngam lovang che,"
a ti a.

Raltawna sawi angin lal chuan, veng lu lamah
te, veng mawng lamah te tlangau ringtakin a autir
a Veng tin atang chuan, "Awm e," an lo ti zel
a. Pawih hote khan an hria a, a zan a zanin an
let leh ta vek a. Raltawna hmingin khua a veng-
him thei a nih chu.

Vawikhat pawh Pawih rama Dawn khuaah
bete pur, Raltawna hian a phur a. Betlukawnah
Pawih ho mi panga velin khualzin thah tumin
an lo lambun a. Raltawna pur phura kal chu,
Hlingvawm khuaa Fanai hovin an lo hrih a.
"Raltawn, kal suh. Pawih rawlralla che an awm
a nia," an ti a. Raltawna chuan, "Anmahni
nghal ka man lohin," a tihsan mai a, a kal lui
ta a. Betlukawn thlen dawn chuan a phur chu a
keuh n dawm a "Tutenge helia mi'n lo lambun
veitu chu," tun, a t ming chhâlin, kawng sir tawn

tawnah chuan a silai kau sain a'n tin kual pap pap a. Pawih ho chu an lo chhuak ta phawk phawk a. "U Raltawn, nang chu kan chang lo ache," an ti a. An silai chu a chhuhsak a, mi pakhat kha a puttir hlawm a, a dang te chu ama pur phurh kha a phurhtir hlawm a, an khaw daibul thlengin a hruat hlawm a ni.

Raltawna pa, Thattlirha pawh Khawlailunga a zin tumin, Pawih ho sumdawng, mi thah ruk tuma zin, zawlbukah an thu tham hlawm a. Tlangval pakhat zawlbukah a lokal a, Thattlirha an khuaa a lo zin thu a sawi a. Chu veleh chuan Pawih ho chu zawlbuk pawha riak ngam lovin an zan haw ta daih mai an ti. Thattlirha vek hi Dawn khuaah pur phur turin a kal leh a. Tiau luikamah an lal sele kah hiam man thei lo, beidawng lo thu khawm ho chu a hmu a. An chhui zui ngam tawh bawh si lova. Tiau pho sirah chuan rairuang hmun zau deuh tak, pik mup maiab chuan a hnu chu a lut siah a. Tih-ngaihna hre lova an lal leh mipui ho thu hmu chu a hmu a.

Thattlirha a lo thlen hma deuh atang khan, "Thattlirha'n a bei zui ngam ang em?" tin an lo inhnial laih laih a. Thenkhatin "A bei ngam ang," an ti a. Thenkhatin, "Thattlirha pawhin a bei

ngam bik lovang," ti an awm baw k a. Thattlirha chu a va thleng ta ngei mai a. An sa hliam chhui ngam tawh loh thu leh a ki lah chu a tha khawp mai a, a eng pup mai a ni tih thu an lo hrih a. Thattlirha chuan, "A ki a tha hle maw," tun a zawt a. "Tha teh reng mai," an ti a. Anichuan, 'In silai puak duh deuh ber mi'n pe rawh u, ka han chhui ve teh reng ang," a ti a. An han pe a, ani chuan a chhui ta ral ral a. Dawn khaw pasalha pakhat chuan a hnungah, amah hmu pha meuh lovin a zui ve a. Silai chu a ri ta pawp a, ram sial chu a tlu tawp a. A sa chu an chan a, Dawn khaw lamah chuan ani pawh a kal ve ta zel a. Chumi zana lal ina sa lu an lawmnaah chuan, mi tin mit chu a chungah a fu thup reng a. Chu mi zan chuan nula 3 lai a thei hman a ni awm e. Tin, an lal fanu pawh a ngai nin, a haw hnuah thu a thang vel a. An lal fanu meuh a ngai nia a pain a lo hriat chuan, Thattlirha chu an khuaa zin leh turin a chih leh a. 'Thattlirha lo zin teh se, kan ngai e,' tiin. Ani pawh chu lal sawmna ang chuan a han zin leh ta ngei a. Zu an lo hrai rui chiam a. A ke te, a malpu leh a ban ruh te an chhui thak a. Kawt'huahah thi ang derin a zalh a. A chhung te hnenah va la turin an chah a. An va hruai

hnu chuan bawp leh ban kual teng tung chungin a dam chhuak leh a. Tam tak chuan a bliam chu an thibpui ngei ang. A chhel em avanga thi lo chauh a ni. Thi tawh anga an kalsan hnu pawha nung dama a chhuak leh chu, mak an ti a. Thi thiang lo niin an ngaihphah hial a ni

Chutiingin Lalkhuma pawh hi a vanglai chuan huaisen, pasaltha elkhken, Pawla pawhina a ngam loh tur ni hiala an ngaih a ni. A hlauh pawh an hlauva, a huatzawnga awm an hlau ble a. Amaherawhchu mi huaisen hmingthang mah ni sela hla phuahthiam leh pa kawm nuam tak a nih avangin an nel em em thung a. A pawl sawi tur zawnga awm erawhchu an hlauh ber a ni. Amah hi Pawl hoten an kawmngelh ble a ni tih a lanna dang leh chu, he hla atang hian kan hre thei ang :-

Vanlaiphai leh Puruntlang khi hei hawi rih la,
Mi nunnem pa hreuthang zulk nak.

Lalkhuma pawh hian a huai avanga a chan loh tur a chan tak emaw, a khuaten himna an neih phahna sawi turin a awm nual a. Vawikhath pawh a pa thih hnuin, a u te nen ro thilahnphaua an nei deuhva. Pate ro thil engmah hmuh ve loh chu tiin, Funkite, kutphah chen lek chauh hi a dil ve a. "Ro dang zawng engmah

chang phak ka ni lova, Funkite hi crawhchu ka lo kawl ve ang e," tiin, a ute a dil a. A u, Lalvunga chuan, "Zawnga, i sawi ve tur a awm love," tiin a chhang a. Lalkhuma thinrim chuan, "Aw haw haw! I lal luleh ka zawng lu kan va inthleng dawn em," a ti a. A silai a chuh a, kah tumin a kau ta nghal a. Chutah zet chuan leh, mi dang awm te an rawn inrawlh vat a, an chelhbet a Kap lo tur leh, a thil dil pawh chu pek ve awmah an ngaihpuir ve bawk a, Funkite pawh chu an pe ta a. Khai leh meithui a hnawih a. Silai zen tam han dan theihna tur pawh a ni lova, a te hle a Silai zen, vai siam tha deuh chi, silai zân hmatheh hman tur dahna atan a hmang thin a. Silai kep deptsu atan chutiang chu tlemtein a hmang thin a, zo zen pangngai a thun hnan leh thin tihna a nih chu He a funkite hi tun thlengin vawn that a la ni. Lalkhuma thinur chu a û ten an ngam lo zawk zel a ni. Lal dang te nek tur pawhin, hriam len tur chuan a rinawm deuh ber a. Chutiangin sa kawlh lakah pawh an hmatheh ber thin a ni. A unau dang te aiin, a û Lalvunga nen hi chuan an inkawmngeih deuh bik a. Chutiangin Lalvunga fapa, Zataia, Khawhai lal leh Lalkhuma fapa,

Lalbuta te an inkawmngaih leh a. Kairuma erawhhi chu a naupang deuhva, khin tham pawh ni lo a la ni ang, Lalkhuma hun lai hi chuan chanchin engmah a la nei ve lo. Kumpinu lo len hnuah Kairuma hi chu a hming a lang ve chauh a ni. Kumpinu lo len hma chuan Kairuma chanchin engmah sawi tur a awm lo. Lalkhuma leh a ute ho erawhchu Kumpinu lo len tak tak hman an boral hman vek a ni. Kumpinu lo len (Vai len) hian, Lalkhuma hi la dam ni ngat sela, eng ang takin tal ve ang maw? Vuta fa te zinga a la dam chhun, Kairuma pawh a inlakawl ve hle tih kan hria a. Heihi bung dangah kim zawkin chhui a ni ang.

Chutiang chuan mi huaisen te hi hmanlai chuan an pawimawhin, a lar pawh an lar zuai a. Lal te pawhin an chawimawi thiam hle thin. An khaw chung leh ram vengtu bul ber an ni a. Chuvangin lal te pawhin, an khuaa mi huaisen leh pasaltha te khaw danga an pem hi chuan, an khaw kbing pem ta tlukah an ngai thin a, an ui em em thin a ni. Lal dang te pawhin an khuaa pem turin, a rugin an thlem fo thin reng a. Lal pakhat khuaah rei tak awm duh lovin, pasaltha leh mi huaisen deuh bik te hi chu an pem

lawr fo thin a ni. Tui kang tak ngial pawh nghak sela, huaisen fa te leh anlawm nu te chenin an thal khalh ngam thin lo. Pasaltha huaisen te chuan mi te sa an barhin, an lal te hrawk titlaitu ber an nia. Sa an kah reng rengin, tûl hnih tûl thum bâk rep bik lovin, thenawm khawveng te an hleh zo vek thin a. An zarzotu te zah leh duhsak an hlawn hle thin a ni. Tunlai thlengin mi zah leh ngaihsan nih hi, hausakna aimaha ngaihropua la ni fo. Hausa hle si, mi ngaihsan hlawn lo chu an awhawm vak chuang lo. Chutiangin khawvel ram dang dangah pawh, eng hun lata cheng pawh ni sela, ngaihsan leh duhsak kai te nun chu a hlamin, mi awhawm ber an ni fo.

Lalkhuma a lal avangin a fa te hun thlengin, an khuaah pasaltha hmingthang tak an awm lo. Lalkhuma hi a huai lawr lak a, mi dang huaisen leh pasaltha zawk mamawh hranin a inhre lo a ni ang. Tin, a khua te chu mi kawlh sakawlh lakah venghim thei tawkah a inngai a ni thei bawh ang. Huaisen leh pasaltha ve tak te chu awm pawh ni sela, amah tluka langsar thein an awm loh avangin an hming a lang lo pawh a ni thei. A thih hnua sangharin ar a lak te hian, nu ho lunglengin a hming an lam thin:—

Ngharsatein a la e,
 Mu bangah chuan zel na ngai,
 Tuchhingpa tlang tinah.

Sangharin ar a lak te hian Tuchhingi pa
 chuan eng hun pawh nĩ se, zanlai pawh ni se
 a ar lak chu chhuah sak tumin, silai nen a um
 zel peih thin a. An ar sangharin a thih hnua a
 lak te hian a hming an sawi reh thei lova, sanghar
 umtu atan an ngai ngawih ngawih thin a ni.
 Tunlai hun thleng hian zanlai sanghar ar lak
 chhuhsak tuma ramhnuaia thlur zui peih zel chu
 an vang viau awm e. A Pawh thiante ram
 dang, Sangau leh Phawngpui chhehvela pem ti
 te pawhin hetiangin an lunglen zia an sawive a:-

Vanlaiphai sahawi len nak,
 A zawm ka thei thiam rih lo;
 Chuan rih lang tualvel rawnin,
 Lungchhuan tlang del dul.

Sangau atangin an han thlir pheih vang vang
 a. N. Vanlaiphai awmna lai an hre thiam lova.
 Lungchhuan tlang erawhchu Chiang fahranin a
 lang thei a. Chutiangin an lunglengin khua an
 chuan vel thin a. Lungchhuan tlang an rawn
 hmuh theih chhun chuan an lung a tileng thei

thin hle tibna a ni. An thlah te thenkhat Phawng-pui bul velah hian an awm zu zel tih hriatna chu, he hla Sangau pa pakhatin mi hrilh bakah hian, chu pa chuan a pi leh pu te sawi danin, Lungchhuan leh N. Vanlaiphai vel hi an lo chhuahna ni awmin a sawi a. Lungchhuan rama tlang sang bera ngaih chhuahlam pangah hian khaw hmun hlui a awm a. 'Pawihmanga veng,' tih a ni thin a. A chung tlang chhipah 1919 kumin bung ka phun avangin, helai tlang hi ka hmingin a lan ta a. Mahse hun a lo rei ta deuh zel a, ka hming pawh chu a reh ve leh ta hret hret zel a. Hemi hmun leh Lalkhuma awmna khaw hmun chu furlong khat (meter 200) vel chauh a ni. Pawihmanga veng emaw Pawih veng hnuaiah hian Pahte hmun hlui a awm a. An tuikhur pawh tun thlengin 'Pahtetur,' tih a la ni.

CHHIM LAM LAL TEN AN HLAU

Chhim lam lal ten an hlau deuh viau a ni tih a lanna chu :- Vuta thua Vuta fi te hovin Pawih ho puna Khawnglung an zuk run kha Chhim lal ten an la hre deuh reng a ni thei e. Lalkhuma Lungchhuana a kai hmasak tum hian, Chhim lal ten an ramvah hlanin a khua chu

vawilehkhata run thut an tum a. Thei nise a khua chu hal vek an duh awm e. Lungchhuan hi Khawnglung chhak lawk km. 10 vela bla chauh a ni.

Tichuan Lalkhuma awm loh hlanin a khua chu run an tum ta a. Enthlatu an tir a. An enthlatu tirha chuan Lalkhuma khuaa pa pakhat ramvak hi a han hmu a. "In lal a awm em? Sa zawngin a ramvak em?" a ti a. Chu pa chuan, "Kan lal chanchin hi a hriat theih loh! Ramvachal lutuk hi a ni a Chhuah lama a zing kal te hian, tlak lamah te a lo hawng thul a, tlak lama a kalin, chhuah lamah te a haw leh ang lawi a; hmarlam kawtchhuah lama a kal te hi chhim lamah a lo hawng leh thul a. Mi mak tak a ni," a ti a. Run tumtu te khan an rilruin, a khua an run buai laia a rawn nan hman chuan, an che lo hle ang tih an rin avangin run ngam chiah an ngai ta lova. Pasaltha ho, mi engemawzat lai a vahchhuah pui ngeiin an ring a.

Chutiang chuan mi huaisen pakhat avang ngawt pawhin khua a him a, mipui an thlamuang thin. Raltawna riahna khua, Pawih za ral lai turin an run ngam loh phabna te, Betlukawna Pawih 5-in mi an lambun tum pawha, Raltawna, amah chauh kalin Pawih ho chu a khalbkhawm theih dan te, Dawn lal sele hliam chhui ngam

tawh lo, lo thu hmur mai ho, an beidawn em em tawh hnua Thattlirha'n awlsam zet maia sele chu a va kaphlum mai te, Lalkhuma mize dik tak an hriat avanga a khuate an himna te hi mi mal huaisenna avang liau liau a ni a. Sa leh rala huai chu fei keng ringawt pawh thi thiung lo ang deuhin : n ngai a Nghatebaka pawh huaisen na na na chuan Chawngbawla ho amah chauhvin a um cuai duai mai a nih kha. Amah-erawh Chawngbawla a lo huai ve a, a che sual ta hlahh mai pawh a nih kha.

Lalkhuma rawn run tumtu te hi, Vuta ho ten Khawnglung an run avanga thinrim, phuba lak tum nin an sawi Keltanah in 300 vel lai nin an rawn inkulh mup mai a. Keltan atang hian en thli-
tu Lalkhum khuaah an va tir a ni. Vuta hian rem a lo hre fuh viau nin a lang. A fate zinga a paurau ber, pasalthi eltrang leh huaisen ber, Lalkhuma chu Chhim lam lal ho eptu atan a dah a. Lalkhuma unau dang te hi chu chan-
chin nei ve viau hlawn mahsela, mi mal taka huphurhawm thama huaisen langsar an ni lo a ni. Vuta ngei pawh hian a fate zat min an zawh hian, a chhiar dan dan a, a tawp berah, "Ka Khum Sakeia," a ti deuh kher kher thin a. Chu chuan Lalkhuma a en dan leh mi pawhin hre ve se a tihna niin a lang. Mizo te hian Sakei

hi kan ramsa ngaisan ber leh hlauh'ber a ni a. Hmanlai phei chuan an kap ngai lo, thiang lo angah an ngai thin. Chutiang deuh chuan Lalkhuma hi Sakei ang maia kawlhse, tihbai-awm kawlhrawng leh chak niin an ngai a ni. Ani kher hi chhim lal ho deptsu atan hmang lo sela chuan chhim lal ho. hrohrang hi engtin tak na zui ang maw?

INREMLEHNA DAN

(Diplomacy ti mai zawk ila) A THIAM

Lalkhuma hi mi kawlhse tak ni mahsela, a thinrimna hi tilang hmasatu a ni ngai lo. Awm lo lutuk leh tawng chaltlai lutuk hmanga min an khen hmasak avang chauhvin a tek chhuak ve thin a. A thiamna ngei chinah a inhro chauh a ni. 'Zaidam thin thawk,' an tih ang deuh hi a ni a. Thinrim hmasa leh thiam lo hmasa a ni ngai lo. Thiam nia a inhriat chinah erawhchuan diau duh map lo a ni.

A û Lalngauva nen intawng hle thin mahsela a tawpah chuan hmangaihna nei takin, amah nen an inrem a. Lalngauva fapa mal neih chhun, Ralthianga pawh a û thih hnuin Piler tlang a thuttir a. Chumi awmzia chu, Pilerah khaw hrang neiin a laltir tihna a ni.

Vanhnuailiana thlah te leh Vuta thlah te an inngirnggho hnuin, Vanhnuailiana farnu, Darhlupun a ûin a nei kan tih tawh kha A û thih hnuin, Lalkhuma hian Darhlupun a nei ve leh a. Dothiauva pawhin Lalkhuma te nena inrem taka awm duhin, an inneih chu a lo remti ve hle a ni Darhlupun a nei hnu hian chuan Dothiauva te nen inrem takin an awm zui tawh a ni.

Vuta Palama a tang tlanchhuah a nih hnu hian, Lalkhuma hian Pawih ho nen inrem taka awm zel a duh a A khuaah Pawih chhungkua sawmthum lai a khua leh turni turni a lawmlut tih kan hriat tawh kha. Chubikah Pawhte pawh tlemazawng chu an awm ve a. A fapa hmingah Pawih hming, Hnairvunga a chawi duh tlat hi ngahthuah tham tak a ni a Hnairvunga a pin hma fe atang pawha 'Hnairvungpa,' a in tih duh tlatna hi Pawih ho nena inkawmngelhna bul atan a duh avang ni berin a lang. Pawih tawng a thiam zia te a hla siam thenkhat atangin a lang a Chutiang chuan Pawih ho nen inkungkaihna nghet tak a chher a ni tih hi hnial rual loh a ni Sangau Pawih ho te pawhin a hlaphuah te chu an hla duhzawng tak, an hriat lar em em a ni Khawnglung run tumi, Vuta thlah te hian Pawih ho an pun avangin thenkhat chuan Vuta

thlah te an dem deuh thin a. A dikna lai pawh a awm thei e. Amaherawhchu nguntaka ngaih-tuah chuan, khang lai hun te kha chuan Lusei leh Pawih te chauh kha hmelmaa insiam bik an ni lo. Lusei leh Lusei pawh an indova, Thang-luah lal ho leh Sailo lal ho pawh indo chang a awm . Chutiengin Lallula thlah rau rau (Sailo thlah khat rau rau) pawh an inggur fova. Vuta fate ngei pawh an indo lo chauh thin a. Lusei leh Pawih ho te pawh indo chang nei thin mahsela, inrem taka awm a, thlah khat, Chhin-lung chhuak an nihna ang taka awm ve chang chu awm ngei tur a ni tih hi kan hriat theih hauh loh tur chu a ni. Vuta thlah te leh Pawih ho inremna leh inkungkaihna ngeth tak lo awm tawh hre lo tan chuan, Khawnglung run tuma Vuta ho te thiltih dan hi hriatthiam loh pawh hi a awm ve reng a ni. Lalkhuma pu, Lallula'n Thlanrawn Pawih ho a rawt chiam a ni tih kan hrereng awm e. Mahsela Lalkhuma hi chuan Pawih ho chu a hun laiah chuan hmelma angin a en lova, thin thaah a siam thei zawk a nih chu

Chhim lam lal ho te nen pawh inrem taka awm a duh a. Khawnglung run avanga phuba lakna rilru chhim lam lal ten an nei reng chu vei em emin, an inremlebna tur a dap a. Tichuan,

a fapa upa ber, Lalbuta tan Khawnglung lal,
Zadala farnu Rothanghleu a nei sak ta nghe
nghe a ni. Inremna duh mi mah ni sela, chhim
 lam miten an be tlawn hle thin a ni tih an hla
 atangin kan la hre zui zel ang. Lalkhuma hi
 chhim lam lal te nen inrem takin an awm zui
 ta mai ni lovin, a tu leh fate zel pawh an inhre-
 tawn ta zel a. Tuchhngi pawhin Keltan lal,
Mangthawma a nei a Lalkhuma tunu, Darngeni
 pawhin Denlung (Hnahthial bul) lal a nei a

A khua leh tui, Renthlei ho leh Pawh ho
 te lungawi takin a remkhawm thiam a Pawh
 vengi upa pakhat pheichu a upa min zingah a
 awm ve a. Pawh veng bikah khan chuan lal ve
 ang hrimin a inngaihtir thei hial a. Tin, Renthlei
 ho upa pawh, lal ve ang hialah a inngaihtir thei
 a. Lalkhuma chu vengpu (venglai) berah awmin,
 an kil tiah hlawn a. Veng hlawn thum ang
 deuhvin a khua (Lungchhuan) chu a rem a. Veng
 tin chu tlang pawng deuhva awm vek an ni a.
 Renthlei ho chung a upa min, lal anga lo inngai
 vetu pawh chuan, a fapa hmingah Lalthuma a
 sak phah hial a ni tih kan hriat tawh kha.
 Lalthuma hi pasaltha tak a ni a, Biwktlangah
 a thi. Paihte ho erawhchu veng tih tham nei an
 ni lova, an chanchin sawi tur tehchiam hriat a

awm lova. An awm ve thin tih hriatna ch
 'Paihte veng,' an tih thinna atang main a n
 An tlem th m deuh a nih a rinawm. A khu
 hnamchawm te a enkawl dan atang hian ro
 thiam leh mahni khuate remkhawm thiam a n
 zia a lang leh a ni.

Chutiangin, Lalkhuma hian a khua leh tu
 te leh a thenawm lai te nen inremna fel tak
 siam a. Indona rilru pu reng renga hun hmang
 zo lovin, sipelh nan pawh hun a ngah tawka
 ni ti ve ang. Si pawh a kap tam em em a
Kum 50 chauh dam mah ni sela, sa hi sakhi
 leh sathai tiam lo pawhin 500 lai kapin an sawi
 Indona lamah a rilru leh hun te a hmang lo a
 ni tih a lanna dang leh chu, zai mi, hlahpuah
 thiam tak a nihna hi a ni. A hlaah te hian, mi
 lungleng leh pasaltha a nih zia a lang a. Chu-
 vangin indona lamah hian chuan hun a hmang
 lovin, inrem takin a khua leh tui te leh a thenawm
 lai te nen an awmzui a ni tih a chiang hle a ni.

RULPUIIN A UM

Lungchhuan khuaa a awm lain, Bawkt'ang
 ramah a ramvak a, thian pakhat a hruai a He
 a ramvahna hi, Khalhthang khua awmna thin a
 ni. Khalthangah hian Lalvunga a awm thin a,

'Lalvunga hmun,' tih a ni ve fo bawh thin. A ramvahnaah chuan rulpui nge saphai tih pawh hriat loh, lian em em mai hi a hmu a, rulpui chuan a um chiam mai a ni awm e. Lalkhuma hi mi leh saah chuan tlan ngai lo a ni a. Pawla pawhin mitthi kawtchhuahah lo chang mahsela, Lalkhuma hi chu ngam lo turin an ngai a. Chutiang khawpa mi huaisenah chuan an ngai thin a.

'Tuchhingpa zing khaw vawnzawl i thlen chuan,
Pawla kawta'n chengrang kau ang che,
Hnam len la, sat dai rawh,'

an lo ti hial thin a Mahsela hemi tum zet hi chuan a tlanche nasa mai a ni awm e. He mi tum hian, mi tumahina an la hmuh ve ngai loh, rul lian namai lo tak chu a hmu a. A tiat thuak erawhchu, Cheukawnga Sangau khua pawhin a hmuin a insawi Cheukawga hian bawng lâ tia lai hmuin a insawi. Sangau khua vek, Cheuluara pawhin rul lian, a lu bawngchal lu aia lian mah hmuin a insawi bawh. Hmanlara an sawi thin, Singara dawlhtu pawh hi heng ai hi chuan a lian lem bikin a rinawm lo. Heng rul emaw saphai lian tak tak an hmuh te hian mihring a hmu tute beih a tum lem lova. Cheukawnga hmuh hi chu, a thianpa, a aia kal hmasa zawk pawhin

thingluang emaw a ti a, a kal kan mai a. Saphai hian kan a haw viauin an sawi a. Mahse he saphai hi chuan a haw lova, chet pawh a che duh hlek lo niin, Cheukawnga hian a sawi a.

Khalthang hmun phula Lalkhuma hmuh erawhhi chu, a hmutu a um vak mai a. Mi leh saah' chuan tlan ngai lo ni thin mahsela, he rul lian hmaah hi chuan a tlan nasa mai a ni awm e. Kangzang khaw huaisen, Lenduma pawh sakawlhah chuan tlan ngai lo a ni a. Mahsela zuanbak pangngang chuan tihthaih chi a ni lo, chema mi sah mai pawh hnial lo a ni. A hlo thlawhnaa pangngang a hmuh pawhin, hlo thlawh tan khat vela hel zel thin a ni. Sazu note sen ngil ngel pawh hi a hlau em em a. Chutiang chuan thil hlauh zawng te, hlauh loh zawng te a inang lova. He lehkhabu ziaktu ngei pawh hi sakawlh lakah chuan a tlanche ngai bik lova. Mahse rul te hi briam keng lo chuan, min chuk a tum si chuan, tlanchhiat loh pawh a inring bik lo. (Silai ulhbun phir te hi chu keng la, hmeh puah hma si chuan ka tlan lo ang tih awl tak a ni.)

Pasaltha pawh hmanlai mi leh tunlai mi chu kan hlauh zawng leh hlauh loh zawng a inang lem lo thei a. Thiang lo an ngah viau lain, keini chuan thiag lo pawh kan nei ta lem lova.

Lalkhuma hmuh hi rul lan tak, a lu pawh hman-
 laia Mizo chaw ei-thleng tiat reng nun an sawi.
 Mizo chawei thlengpui kha, ft 2 dawn laia hlai
 a ni thin. Chutianga lian chuan sai leh phai
 hmunah a um a Rulpui awrawl chu, ring em
 em main a âwn ruah ruah mai a ni awm e.
 Lalkhuma ngaihdan chuan, hmu thiing lo leh
 hriat thiing lo ni hialin a ngai a ni. A thianpa
 chuan, "Kap rawh, kap rawh," a ti a. Ani lah
 chuan zep hlek lovin, "Ka hlau em mai, kap
 mah ıla fuh pawh ka fu' lovang, kap fuh mah
 ıla a thi zo lovang," a ti a, an tlan dun zel a. A
 tawpah chuan an him thei ta hram a. Lalkhuma
 thian hruai phei chu, a thlabar hle a nih a rin-
 awm. Khua an thlen chuan a thi nghal ta mai
 a ni. Lalkhuma rulpui a um thu hi Lungdar
 khua Lianngaia leh Chalianthangi te sawi a ni.

Chhura Vanlaiphai (North) ramah Singara
 a awm tawh thin a. A awmna khaw hming chu,
 Khawng khua a ni. Khawng leh Khalthang hmun
 hi, tunlai N. Vanlaiphai ram chhunga awm a
 ni a. Khawng leh Khalthang hmun hi mel 5 vel
 (km 8) vela inhlata ni. Helai vela' hian rulpui
 lian tak a lo awm thin a ni tih hi thil rin thei
 tak a ni ang. Lalkhuma hmuh hi Singara dawhtu
 thian emaw, a thlah piang zel emaw a ni thei

tur a ni ang. Hetiang khawpa rul lian chuan a duh chuan ram zau tak pawh a fang theiin a rinawm. Muvanlai ei theih rual a ni si love, ram sakawlh te pawh a chaw an ni thei vek awm e

Lalkhuma umtu rulpui kan sawi tak azarah chuan, han sawi kai leh ta zel ila. Mi thenkhatin Liandova te unau khaw awmna hi khawiahnge? tih leh Singaia hi khawilai ramah nge rulpui a dawlh? tia zawt an awm thin a. Liandova te unau awmna khua chu Zawngte hmun khi ni ngeiin a rin theih. Putar pakhat, Lianngaia chuan, "Kan tlangval lain, Kawl ramah chi seh phurin kan zin thin a. Singaia dawlh tu rulpui inkhamkaina kawrte an tih chu, kawrte lian lo tak a ni a. Tin, chu kawrte mawngah chuan, lengkir sang lo tak hmun sarifah a awm a. Tuaisiala leh Liandova te unau saphai pumpui changtute chuan chu kawrte chu an zawh thla zel a. A pumpui a dar i ret ret an hriat achin h phe chuan 'Kan rim a chhian la ti em? In tih chuan kan la chhuk zel ang e,' tia lengkir thlangtabera an zuk chan takna hmun thlengin ka zuk zawh zel tawh a," a ti a. Hemi kawrte, saphai inkhamkaina atang hian Zawngte khaw hmun hlui chu hla lo hlein a sawi.

He khuaa an awm lai hian an ramvahnaah

'Lalvunga hmun,' tih a ni ve fo bawh thin. A ramvahnaah chuan rulpui nge saphai tih pawh hriat loh, lian em em mai hi a hmu a, rulpui chuan a um chiam mai a ni awm e. Lalkhuma hi mi leh saah chuan tlan ngai lo a ni a. Pawla pawhin mitthi kawtchhuahah lo chang mahsela, Lalkhuma hi chu ngam lo turin an ngai a. Chutiang khawpa mi huaisenah chuan an ngai thin a.

'Tuchhingpa zing khaw vawnzawl i thlen chuan,
Pawla kawta'n chengrang kau ang che,
Hnam len la, sat dai rawh,'

an lo ti hial thin a. Mahsela hemi tum zet hi chuan a tlanche nasa mai a ni awm e. He mi tum hian, mi tumahina an la hmuh ve ngai loh, rul lian namai lo tak chu a hmu a. A tiat thuak erawhchu, Cheukawnga Sangau khua pawhin a hmuin a insawi Cheukawnga hian bawng lâ tia lai hmuin a insawi Sangau khua vek, Cheuluara pawhin rul lian, a lu bawngchal lu aia lian mah hmuin a insawi bawh. Hmanlaia an sawi thin, Singara dawlhtu pawh hi heng ai hi chuan a lian lem bikin a rinawm lo. Heng rul emaw saphai lian tak tak an hmuh te hian mihring a hmu tute beih a tum lem lova. Cheukawnga hmuh hi chu, a thianpa, a aia kal hmasa zawk pawhin

thingluang emaw a ti a, a kal kan mai a. Saphai hian kan a haw viauin an sawi a. Mahse he saphai hi chuan a haw lova, chet pawh a che duh hlek lo niin, Cheukawnga hian a sawi a.

Khalthang hmun phula Lalkhuma hmuh erawhhi chu, a hmutu a um vak mai a. Mi leh saah chuan tlan ngai lo ni thin mahsela, he rul lian hmaah hi chuan a tlan nasa mai a ni awm e. Kangzang khaw huaisen, Lenduma pawh sakawlhah chuan tlan ngai lo a ni a. Mahsela zuanbak pangngang chuan tihthaih chi a ni lo, chema mi sah mai pawh hnial lo a ni. A hlo thlawhnaa pangngang a hmuh pawhin, hlo thlawh tan khat vela hel zel thin a ni. Sazu note sen ngil ngel pawh hi a hlau em em a. Chutiang chuan thil hlauh zawng te, hlauh loh zawng te a inang lova. He leh khabu ziaktu ngei pawh hi sakawlh lakah chuan a tlan chhe ngai bik lova. Mahse rul te hi hriam keng lo chuan, min chuk a tum si chuan, tlanbhiat loh pawh a inring bik lo. (Silai ulhbun phir te hi chu keng ila, hmeh puah hma si chuan ka tlan lo ang tih awl tak a ni.)

Pasaltha pawh hmanlai mi leh tunlai mi chu kan hlauh zawng leh hlauh loh zawng a inang lem lo thei a. Thiang lo an ngah viau laiin, keini chuan thianga lo pawh kan nei ta lem lova.

Lalkhuma hmuh hi rul lan tak, a lu pawh hman-
 ia Mizo chaw ei-thleng tiat reng nun an sawi.
 Mizo chawei thlengpui kha, ft 2 dawn laia lai
 ni thin. Chutianga lian chuan sai leh phai
 munah a um a Rulpui awrawl chu, ring em
 em maiin a âwn ruah ruah mai a ni awm e.
 Lalkhuma ngaihdan chuan, hmu thiang lo leh
 hriat thiang lo ni hialin a ngai a ni. A thianpa
 chuan, "Kap rawh, kap rawh," a ti a. Ani lah
 chuan zep hlek lovin, "Ka hlau em mai, kap
 mah ila fuh pawh ka fu' lovang, kap fuh mah
 ila a thi zo lovang," a ti a, an tlan dun zel a. A
 tawpah chuan an him thei ta hram a Lalkhuma
 thian hruai phe chu, a thlabar hle a nih a rin-
 awm. Khua an thlen chuan a thi nghal ta mai
 a ni Lalkhuma rulpuiin a um thu hi Lungdar
 khua Lianngaia leh Chalhianthangi te sawi a ni.

Chhura Vanlaiphai (North) ramah Singaia
 a awm tawh thin a. A awmna khaw hming chu,
 Khawng khua a ni. Khawng leh Khalthang hmun
 hi, tunlai N Vanlaiphai ram chhunga awm a
 ni a. Khawng leh Khalthang hmun hi mel 5 vel
 (km 8) vela inhlata ni. Helai vela lian rulpui
 lian tak a lo awm thin a ni tih hi thil rin thei
 tak a ni ang. Lalkhuma hmuh hi Singaia dawltu
 thian emaw, a thlah piang zel emaw a ni thei

tur a ni ang. Hetiang khawpa rul lian chuan a duh chuan ram zau tak pawh a fang thein a rinawm. Muvanlai ei theih rual a ni si lov', ram sakawlh te pawh a chaw an ni thei vek awm e

Lalkhuma umtu rulpui kan sawi tak azarah chuan, han sawi kai leh ta zel ila. Mi thenkhatin Liandova te unau khaw awmna hi khawiahnge? tih leh Singaia hi khawihai ramah nge rulpuiin a dawlh? tia zawt an awm thin a. Liandova te unau awmna khua chu Zawngte hmun khi ni ngein a rin theih. Putar pakhat, Liangaia chuan, "Kan tlangval lain, Kawl ramah chi seh phurin kan zin thin a. Singaia dawlhthu rulpui inkhamkaina kawrte an tih chu, kawrte lian lo tak a ni a. Tin, chu kawrte mawngah chuan, lengkir sang lo tak hmun sarahah a awm a. Tuaisiala leh Liandova te unau saphai pumpui changtute chuan chu kawrte chu an zawh thla zel a. A pumpui a dar ti ret ret an briat achin h pheh chuan 'Kan rim a chhia in la ti em? In tih chuan kan la chhuk zel ang e,' tia lengkir thlangtabera an zuk chan takna hmun thlengin ka zuk zawh zel tawh a," a ti a. Hemi kawrte, saphai inkhamkaina atang hian Zawngte khaw hmun hlui chu hla lo hlein a sawi.

He khuaa an awm lai hian an ramvahnaah

saphai chu thingtuluang emaw tiin an zawh a
 An kalpui te chuan an hre lova. Tuaisiala erawh-
 chuan saphai mit chu a hmu a A hnu deuh
 feah chuan, "Thingtuluang mit nei ka hmu," a
 ti a. Naupang â lutuka an ngaih a ni a, "Khawiah
 thingtuluangin mit va nei suh," an tih san mai
 a. Mahsela ani lah chuan thingtuluang ni siina
 mit a nei chu mak a tihzia phawk fe main a
 sawi reng mai si a Chuvangin an han kir leh
 a, an han hmu ta ngei a ni tih kan hria a A
 sa chu an insem a, Tuaisiala te unau chu a sa
 tha pe ve phal lovin, an duh loh lai ber, ei tlaka
 pawha an ngaih loh, a pumpui chu an pe a. A
 hmutu ber, Tuaisiala chu a lunghnur em em mai
 a. Mahsela Liandova chuan, "Tuaisial, pawt ti
 mah ta che Kan chan tawh a nih aliamah chuan,"
 a tihsan mai a Tichuan saphai pumpui chu
 kawrtea tuah chuan an su ta a. A uih dawn
 em avangin thlang taka zu su turin an vau zui
 hlawn nghe nghe a. Dar ri ret ret an hriat chuan,
 thlang deuh taka kal pawh chu an hnial ta bik
 lo a ni. Saphai pumpui chhungah chuan, thi leh
 dar a lo awm a. Singaia hian khaw chhak ram
 atangin thi leh dar a phur a. Rulpui chuan a lo
 hmu a, a phur nen lam chuan a dawh ta niin
 a lang. Lalkhuma hian hlain a lo sawi a :

'Hmanth Singai sum tin phur,
 Rulpui chhunrawlah lem,
 Liandote unau lunglawma'n.'

Liangaia sawi ang hian, Liandova te unau awmna chu Zawngte khua ni,' ti ila a sual lo ang. He khua hi, tunlai N. Vanlaiphai atang hian a bla lovin a rinawm. Liandova te awmna khua leh Lersia khua hi a inhlal lo t a lang a. Liandova te khuaah hian Lersia leh a upa te emaw an zin tih kan hria a. Tin, Liandova te buh sengna hmun te, an khuate ngaihtuahin leh, Lersia buh hmun te ngaihtuahin an khua hi Lersia khua atangin a hla lo tih a hria mai a. Lersia awmna khua hi chu N. Vanlaiphai rama Kelkhum chhim lam pangperah khian a awm a. Chulai ram chu tun thlengin, Lersia hmun tih a la ni a. Naupang chen pawhin chulai hmun chu Lersia hmun tih an hria a ni.

Lalkhuma umtu rulpui (saphai?) hi Singaia dawhtu thlah zel ami a nih a rinawm thei a. Helai ram vel hi tuna N. Vanlaiphai ram chhung ami vek an ni tlat mai a. N. Vanlaiphai leilet zawl hi chutih hun lai chuan, ram ngaw dur, sai leh ram sial te pawh tam tak an awmna ram a ni a. Rulpui emaw, saphai pawh sa tamna hmunah

chuan ei tur te a tam avangin an awm duh hle ang tih hi thil rinawm tak a ni Lersia hmun ep chiah chu Lungreng tlang, tunah pawh ngaw dur pui pui, zau tak awmna a ni a Sa leh kawlhawk te p an an la tam a ni.

CHHURA VANLAIPHAI

Kan sawi tawh angin, N Vanlaiphai hi Kumpnu lo len hma kha chuan, 'Chhura Vanlaiphai,' tih a ni thina. Canim lamah Vanlaiphai khua a lo awm ve ba ve avangin, sap hovin an lam thiam zawngin, 'North Vanlaiphai,' tun Chhura Vanlaiphai ni a hming an tlak a Chutiangin Chhim lama Vanlaiphai pawh chu, 'South Vanlaiphai,' tun an thlak a. Chhura Vanlaiphai hi Chhura lo chetlatna hmun a ni a Chhura khua a ni. He knuaah hian Chhura leh Naa sulhnu a tam mai a. Chhura sekawi te, Chhura ruangtluk te, Chhura chi rawlung te, Chhura leh Naa bahra sukna khur te leh Chhura sa rep te a awm a Heng ivang ngawt pawh hian Vanlaiphai hi Chhura khua a ni tih a Chiang em em a ni

Titiah chuan, Chhura leh Naa hian ram bahra an lai a. Chhura chuan bahra hian pui pui mai

a phur thur thur a Naa erawhchuan bahra bingbawlawl te te chauh a phur a. Tunlaia pawha Chhura leh Naa bahra sukna kan la tih zui zel luitea pialtlep th an bahra phurh chu an silfai a. Chutih lai chuan 'bahra silfai,' ti lovin, 'Bahra su fai,' an ti ni ngei tur a ni. Chhura leh Naa bahra sukna tih a nih avanga tun thleng pawha chu hming chu la pu zui zel ni ngei tur a ni a. Pialtlep chung lam deuhah chuan Naa chuan a bahra bingbawlawl te te chu a su fai a. A thlangah Chhur'n a sufai ve a (sil ti lovin, sufai emaw su ti ve zel mai ila). An inkar chu hla lo tak, pialtlep awih tlan deuh, tuiluangina bahra pawh a len thlak bap bap theihna tur hmun a ni. Naa chuan a bahra suk chu pakhat khatin a tilum lui a, tuiluang chep chep a len thlaktir a. "Chhura ka bahra a lo lir thla. Kha kha kha," a ti a. A tlan thla a. Chhura bahra suk lai lian tha tha chu, "Hei ngei hi a nih hi," a ti a. Chutiang chuan wawi tam tak a tilum thla lui zel a. Chhura bahra lian tha zawng zawng chu a thleng sak vek mai a ni an ti. Heng an sulhou te hi a chung a sawi ang khian tun thleng-in hmuh tur a la awm blawm a.

Tin, sawi dan dang leha chuan, Chhura hian talhtum lianpui a nei a. Champhai khi a

vaw zawl phawt a. Chumi zawhah chuan Vanlaiphai hi a vaw zawl leh dawn a Mahsela zau taka a vuak zawl hmain a talhtum a thak ta a. Chuvangin N. Vanlaiphai zawl hi chu a te ta deuh bik a ni an ti. Tunah hian N. Vanlaiphai zawlah chuan leilet nei mi, in 200 vel lai turin leileh an nei. An sawi zel dan chuan, a talhtum chu a tliak a, a thak bung chu N Vanlaiphai atanga K.M. 5 laia hla Mualcheng ramah leh Sailulak khuaah a per hlawm a ni an ti. Mualcheng rama a talhtum thak perna ram chu, tun thlengin "Talhtum tlang," an ti a. Sailulakah phei chuan a talhtum bung pakhat chu ft. hnih dawn laia sei a la awm reng bawk a ni. Sailulak hi N. Vanlaiphai atangin K.M 15 vela hla a ni. N. Vanlaiphai hian ngun zawk leh chik zawkin an sulhnu te chhuina awm sela chuan, Chhura leh Naa chanchin hi tam zawk chhui tur a awm theiin a rinawm.

Chhura farep lungphun phei chu lian tak a ni a. Ft. 9-a sei inchi 8-a chhah, ft 4 vela hlai a ni a. April thla, 1980 kum khan N Vanlaiphai Y.M.A. ten a awmna hmun atanga la chhuakin, kawngpui bul, hmun ualau deuhvah an phun tha a. Chhura farep, hi kan ti mai thin a, a fa rep ni awm tak tak, mihring lem

te reuh te te 20 lai inziak a awm avangin Chhura farep nin kan ring thin a. Hetiang-hi Ruallung daiah te leh hmun dang dang hmun tur a awm a. Mahse heng lungphun te hi Chhura farep a nih chiaah chu a rinawm loh. Hmanlata Mizo lai te lungphun nin a rinawm zawk. N. Vanlaphai Chhura farep fan tin maiah pawh hian, lai nu leh lalpa ni awm tak, lian deuh taka inziak lalnu phei chuan thi awrh'a ni a. Tin, darkhuang te, selu te, hauhuk lem te, mu lem te, indonaa an hman thin, phaw te leh thil dang dang inziak a tam mai a. Chungchu nguntaka ngaihtuah chuan lai leh lalnu lungphun a nih a rinawm zawk. Farep ni awma lang, mihring lem 20 vel lai inziak te hi chu, lalin rala thah zat tarlanna a nih zawk a rinawm. A nih loh vek pawhin, a fa neih zat entirna tal ni ngei tur a ni.

Hranziki sawi dan chuan, he lung an phun dawna an zawnna ni ngei tur, thing tlawn, zopa khanchhuk tiat tiat tam fe a lo a siam tirhin, dumah tam tak a phawrhchhuak a. Chung thing tlawn te chu mawih pawh mawih lovin a lakchhuah tirh chuan a la awm a. Mahsela pawna a dah hnu chuan fur khatah an mawih chhe vek lawi si a. Thing tuai hring, chirhdupa khawh pil daih chu kum 100 hnuah pawh a mawih

chhe thei lo niin a lang. Rin dan tam berah chuan he lungphun hi, hmankia Khawng lal lungphun a nih zawka rinawm. Helai hmun hi tun thlengin, 'Khawng tlang,' tih a la ni. Hniarvanga pawh hi helai hmun te, Lersia hmun te, Purun zo te, N Vanlaiphat zawl te hi a sa pelna hmun ber a ni a Lalkhuma Sathlir tlang te, Lalkhuma puan thin te, Lalkhuma Sanpoh kawnte, Lalkhuma Sanpoh puk te a awm a. Chung chu tun thlengin hming dang puttir a la ni lo a ni.

N. Vanlaiphat zawla leileh hi kum 1906-ah din tan a ni. N Vanlaiphat hi Kumpinu lo lian khan a ram a maw bawka, khaw pawimawh la ni turin an hual lawka. Sipai pawh January 1899-ah an dah nghele Purmay sikul 1915-ah hawn a ni. Damdawi in leh Bangla pawh nalh tala sak a ni. 1944 ah khan Khawvel Indopui II-na lo darhzau zelah khan Japan hovin N Vanlaiphat hi thlawhnain an rawn ber chiam mai a. Bomb lian tak tak hmun 5 laish an thlak a Doctor bangla phei chu thlawhna atangin an rawn kap bawka. Silai muin bangla bing a den pawh te chu tun thlengin a la kaw chuk hlawn a ni. Hemi tum hian mi pakhat Compounder, Pu Chhunga an hliam. N Vanlaiphat hi Indopui II-naa Japan kutthlakna awm chhun Mizoramah chuan a ni awm e.

Kumpinuin Mizoram a awp aṭang khan N. Vanlaiphai hi an humhalh bik riauva. Lal pawhin hmun ṭha deuh laiah chuan anmahni thu thuin in hmun emaw, lungdawh nan emaw ram an pe thei lo. Mizo District council hunah pawh V.C.-ten an duh ang angin hmun ṭha laiah chaun in hmun an pek phal a ni lova. Kumpinu ho phei kha chuan he ram hi a mawi bawk a, khaw-pui pawimawh tak pakhat atana siam an tum hle ṭhin a Sap ho ṭhenkhat phei chuan "Mizoram Shillong," an ti ve hial ṭhin a. A ram phul leh zo ngaw ṭha in chawih vel hi mawi tak mai a ni a. Amaherawhchu a ram mawina te hi mihring lo pung zel hian an tihmelhem sawt hle a. Phul hmun nuam tak te chu Forest department lamin far thing leh thing dang dang phun nan an hmang a, zo ngaw ṭha deuh deuh te chu thingzai atan an tukdarh zo ta bawk a. Tunhma a mawina ang kha chu a tluk lo hle tawh a ni.

PASALṬHA ELTIANG A NI

Lal huaisen a ni kan ti tawh a. Amaherawhchu kan sawi tawh angin, a hun lai hian indona sawi tur tehchiam a awm lova. A miziaah a huaisenna hmuh tur awm bawk hle mahsela, indonaa inhmachhawanna tak tak a awm vak lova.

A hun chhung hian a hun tam ber chu ramvah nan a hmang zawk a A khua leh tui te nen inrem taka an awm theih bakah, a thenawm te nen inrem taka an awm tleih avangin a hun tam zawk chu muanawm takin a hmang liam a Ramveh leh zu hmun sa hmuna hlim taka zar dual dual thein leh hla te pawh siam thein huntha tak a nei a ni

An hun lai chuan ramsa, sakei te, savawm te, sai te, sazuk te, ramsial leh sanghal te a la tam em em a. Sakhi leh sathar te hi chu saah pawh an chhiar lova N Vankaphai zawl vela an ramchhuah pawhin, Khawng khaw hlui tlang ping, phul hmun sinhlit tam em em na hmunah te chuan sakhi hi vaihmaicha rah hmin sen fuk ang mai hian an tla sen fuk mai thin a ni Sa tak tak an riah luh zana keh tur an briat lohva, chawhmeh tur an neih loh dawn chauhvui, sakhi chu kah a awih chauh thin Sakhi leh sathar tiam lova sa 500 lai kap a nih chuan, sakhi leh sathar chhiar tel sak phei chuan engzata tam tak kap ang maw? Sakei pawh a tam a, mahsela an hun lai chuan kah thianga lo, sa serh anga an neih a ni a. Kah thianga phei chu ni sela tam fe a kapin a rinawm Sakei sual deuh emaw, a ngho tha deuh awma a briat hi chu a kap ve

zeuh zeuhva, 6 lai chu a kap ve tho a ni. A kah hlum veleh a ngho chu a kutzungchalin a'n teh vat vat a. "Thangthar ho chuan hetiang te hi an kawngka lu chungah an la tar bik awm si a!! Thiang lo ka kap a nih hi! Tuma hnenah sawi suh u. 'Sa ruh a hak a ni emaw, Tekin a deng' ti zel rawh u," a ti vawng vawng thin a ni

Tuna N Vanlaiphai darbula Lalkhuma Sanpoh
puk hi a riahna thin a ni a. Puk nuam tak, a
bul lawka tui awm bawk si, riahna atan rem-
chang tak a ni. He pukah hian sa an rep deuh
reng mai thin a. Hla pawhin a chawi a:-

'Khuangruah tha kai chia i e zo daiah,
 Pukpui hmingthang, khuazing run dai lo,
 Tuchhingpa run dai lo,'

a ti a. He puk hi an chei bel hlarh reng a, a thin pawh a thing hman thin lo a ni. Sazuk 2-te a kap deuh fo mai thin a. A nupui Darhlupui'n lo hmu ve thuai thuai sela, lo lawm sela a ti a-

'Pukpui hmingthang runah nei,
 Phai sazuk sial thiangten ka hawn,
 Darhlupui,, lo awi rawh,'

a ti thin. Kawtchhuaha tlang an tliir dawnin, he hla te hian a nupui chu a han au hmasa thin a ni. Chutah tlang an tliir dum dum a. A nupui

tan chuan lo ngaihthlak a nuam thei hle thin ang

Savawm tlai lama a kah, a thih leh thih loh
hre lova khuain a thim hnan chan a awm a
An riah buk atangin zanah te a ngaihthuah zui
vawng vawng a-

‘Zotu Phuaivawm a kal her luai e,

Val tha ngen mu pai maw zo daiah,

Thing lenchhawl thliak maw thliak lo maw’
a ti a. A silai mu kha thih pui tak ang maw’
Nge ni a, thing te thliak leh theinawm tak ang
maw? tiin a ngaihthuah zui thin.

Lungchhuan leh Kangzang vela an awm
hma pawhin a ramvachal hle tawh nun a lang
A û te pawhin sa kawlh lakah an hawhlawr
hman viau tawh nun a rin theih. Chutih hun
lai chuan tuna Lungdar E-ah te leh Lailenah te
pawh an awm a, Tlangpur khuah te Zialung
(Biate)-ah te leh Lurh tlang velah te pawh an
awm thin a. Lurh leh Tan velah te pawh an
ramchhuak thin tih a lang-

‘Hniarvungpa chengrang a au thlawn lo,

Bualpui rih li, tuilehluang kawnah,

A thang ngai kan thang leh e,’

a ti a. Heihi Samthang Zopui bula tuilehluang
khi ni awm tak a ni a. Thenkhat erawhchuan

'N. Vanlaipha; rama tuileluang bawk hi a ni ang e,' an ti. Champhai zawlah te pawh khian a han ramchhuak ve zauh pawh a ni thei e. Chawngtui (South) khaw bul, Perilung kawn velah te pawh a ramchhuak ngei thin tih hriat a ni. Lalbuta sawidan chuan Perilung rama Rawhuai puk hi Lalkhuma hmuhchhuah a ni a. He puk hi khuhhriang pei bal, biru tak leh remchang taka awm, a chung atanga' tuikhawhthla awm, puk chhung kotlang lam deuh atanga tui chu lo dawh remchang fahran hi a ni a. (a ziaktu pawh hi a riak ve tawh a.)

A upi min ber Puivunga chuan nula a rim thin a, ani erawhchuan nula rim aunn, ramvah chu nuam a ti zawk-

'Lenghelah chuan mawi e, Hawi'luanpa,
Chengrang kauvin Laltuchhingpa tlangkhanah,
Siahthing belh mawi ve rawh,'

a tihsan mai thin, A khua te nena zu ina awm aunn, mahn; chauh pawha sa zawn a duh zawk fo thin.

'Ka lenrualin chal' n; mawi an bel e,
Kein zova siahthing ka bel e,
Ka chengrang a zu thlawn lo,'

a ti mai thin. Ralvungi u, Klualluti (Hniarvunga

nu tura a hual) phai ramah a feh thin a, Lal-
khuma erawhchu zovah, Lersia Kelkhum bul vel
ramah sa a pel a.

'Tharsa i hawl ang aw kan ti a,
Lamsûl i tawn ang aw Hniarvungpa'n
Phaikhawtlang zolun e''

Vungpui u ramtuanna phai kuamah,
Hniarvungpa'n chang vel e, zo daiah,

Thlir ing e, Lersi khua lang maw?'

A upi min, Hawihluanpa (Puivunga) ram-
chhuak ve duh lo, taptawm lutuk chu a hmusit a-

Nuthai sial ang a khal Hawihluanpa'n,
Ka chengring kawl khawri ngai ve rawh,
Kawl khawri ngai ve rawh,'

a tihkhnm a I hmeichhi: lutuk em mai! Sa lan
kap a, silai a ri dur mai leh kawtehhuaha tlang
kam thir ri maw tak te hi ngaihthlak a nu m a.
Silai rin ngaw vel a thangkhawk rum rum mai
tluka ngaihnaawm hi a awm lo. Han ngaihthla ve
la chuan aw!' a tihna a ni.

Vawikhat erawhchu Puivunga nena an ram-
chhuak an hlawhchham tlat mai thung a-

'Tuchhingpa maw vanduai Hawihluanpa,
Ngamtawn choui, a thawn kan rual e,
Zun fei kan chaw a tla thiam hrim lo,'

an ti a. Tin, Silchar (chutihlai chuan 'Hringchar'
 an ti)-ah a zu zin a. Vai nula leh tlangval kawt-
 thlera an kal vel te chu a zu hmu a, hlim taka vai
 nula leh tlangval ho leng vel te chu a hmuhin-

'Amin lungdi an chhai lamhanah,

Laltuchhingpa ka chhai dang ve rawh,

Tulumsa phuaivawm rawlliana,'

a ti a. 'Mite chuan kawngpuia an ngaihzwang
 te nena len dun chu nuam an ti a, kei erawh-
 chuan savawm kawlh, huk rum rum mai thin te
 nena inbeih hi ka thlahlel zawk daih a ni,' a
 tihna a ni.

Zinga khua a tha mang lova, ruah a sur
 cherh cherh te hian, ram a reh tha a, ramvah
 nan a it a-

'Tukin khuangruah sur e zingthanah,

Tharsa hawlin kal tang e,

Vaithangpa'n zuksial ka hawn e,'

Zing taka ruah a sur chuan, sa hnu te a thar
 duh a, sa zawn nan a remchang riau thin a.

Sakei a aihna-

'Kan than vainel chenin sei ve rawh,

Kawlkei sahrang hringin kan lam e,

Pipu dar a chhiar nghian e,'

'Ka hming hi vai ram thlengin thang zel teh se,
 sakei kan ai a, darkhuang nen, darbu nen, kan

ri bung bung mai a nih hi,' tihna a ni. Sakei a kah chuan, kan sawi tawh angin inthiam lohna a nei deuh thin a. Sakei hi chuan misual, uire te, tualthat te leh sualna lian tham lutuk ti lo chu mi pawh seh ngai lo turah an ngai a. A kah chak lutukin a kah zauh chang pawhin thupha-chawina ang deuhin hetiang hla a siam a.

Chang ram hnuaia zukza i zawn leh,

Ka tu leh hrai chungah tan lo la,

Hrang tin chhingah an run lo mawi rawh,

Pasaltha, ramvak reng mu te hi chu an hriselnain a zo lo duh hle a Kawchhung nat emaw, sikserh te emaw an nei duh hle thin Chutiingin Lalkhuma pawh hi a ramvah luattukna a lang a ni ang, a hrisel lo tan ta a Kum khat dawn lai a dam lo ta a A dam loh chhung chuan ramsate chu an zalen thei ta deuh a ni ang, a upa te chuan-

'Hniarvungpa awmbi vei ch' ungh chuan,

Zuksial duhin leng e phai kuamah,

Zokai chhim thlang lam a hawi thul e,'

an ti a. Hniarvungpa a dam loh meuh chuan, sa-zuk te chu zalen takin an tla a. An duh ang angin an tla ngam a. An hawi riau riau mai a ni.

A thih hma deuhin, dam chhuak tawh lo tura an inngaih laiin, hetiangin hla an siam a-

Fam mah ıla thlaf m khua kai ka hlau lo,
 Kawlkei ze tial, ka ui leng nen ka kai ang.
 'Thi mah ıla, ka ui (sakei) ka kai zel ang a,
 Pialral chu ka kai ngei ang,' a tihna a ni. Sakei
 te chu a ui ang lekah a ngai a. A ui anga a
 duh duha a hruai theih turah a ngai a ni. Tin,
 a upa te pawhin a thih pawhin, mitthi khaw
 kawtchhuaha Pawla pawhin a sairukherha lo
 perh ngam lo turin an ngai a. Pawla aia huai
 zawk turin an dah tlat a-

Tuchhingpa zing khaw vawnzawl i thlen chuan,
 Pawla kawta'n chengrang kau ang che,
 Hnam len la sat dai rawh,'

A thih pawhin a silai chu zen tel lovin, an
 kauva, banglaiah an dah a. Pawla nen an inbei
 tak tak a ni ang, ni thum chhung chu a silai
 kaw hmawr a khu laih laih reng a, a per ta
 khat nghe nghe a ni an ti. Heihi tak tak ni
 chiaah lo pawh ni sela, Lalkhuma an ngaih ropui
 zia tilangtu a ni. Mi leh saah chuan a aia ngaih-
 san tur dang hre hek lo. Chhim lal ho te phei
 chuan an tlawn hle a ni tih a lang a-

'Kawl ka bia, Kawl ka bia e,
 Lal nan Kawl ka bia,
 Tuchhingpa run karawn fang,
 Lal lai zu ka rui e,'

an ti thin. Kawl lal te khi chu hneh loh enin an en thin a. Kawl (Purma) lal te chu hlau takin an be thin. Lalkhuma hi Kawl lal ang tluk hiala an ngaih ropui avangin, amah an rawn biak pawhin, Kawl lal bia ang tluk hiala inngaun an rawn dawr thin a ni. A lung an tihaw loh chuan, an lalna te pawh rawn tihawp sak theitu ang hialah an ngai a. An lalna te chu Lalkhuma hi n a lo pawmpui ve theih nan, thuhnu hawh takin an rawn be thin a ni.

HLAPHUAHTHIAM A NI

Lalkhuma hi hlaphuahtiam leh zaithiam a ni a. A hla te chu, 'Tuchlungpa zai emaw, Hnied-vungpa zai,' an ti mai thin a. Tin, a zai thluk hi ama siam vek a ni a. Ngaihtuah chawpa hla te siam lovin, a rilrua lang ang ang kha a sa ngbal mai thin a. Chuvangin 'hla bu nei,' an ti mai thin. Chhiar leh ziak te chu an la thiam teuh baw si lo. A hla reng reng hi khuang rang deuhva vuak perh auh auh chi a ni a. Radio-a satu te hian an sa sawngkawn zo vek a, muang taka sa lovin, kat leh perh deuhin sa thin sela a dik ang. Zai dang anga muang leh dul reih ruih a ni ve lo. A zai hi an duh em em thin

a, khuang rang deuhva vuak a nih avangin leh tui taka sa thin an nih avangin, "Khuangkhai zai," an ti bawk thin. Tin, an sa tui thin a, an thle dual dual thin a. Chuvu gin "Thlek zai," an ti mai bawk thin. Darpawngi hi a in atanga sei lian, a ina rei tak awm a ni a. Darpawngi hian a hla chu kailekin, hla dang (zai dang ti zawk ila) a siam a, "Darpawngi zai," an ti ve leh a. Darpawngi zai ho reng reng chu Tuchhingpa zai nena inang deuh vek leh thluk pawh inang an ni.

Lalkhuma chanchin tarlangtu ber chu, a hla siam te leh mi dangina amah an phuahna atang te hian a ni. A chanchin hriat theih chiah tawh loh te pawh, a hla atang te hian chhuidawn theih tak a ni. Chhim lam lal Depeng'an siatsir ram a rawn chuh a, Lalkhuma'n a zu umchhuak a.

Tlang kan chuh kan chang love,

Huiva di ngai ang tap e,

Tuchhingpa hai maw hai lo maw? an ti a.

Lungchhuana a awm vawihnhnaah hian, Bughmun ram tha te leh chhim Chawngtui rama kai a duh deuhva Bughmun rama kai a duhna chu.

Mi tuk loh ram dum dur e,

Huivate nau ang tihna,

Tuchhingpa kai maw, kai lo maw?
 Tin, Chawngtui rama kai a duhna chu

I kai ang aw, khua nuamah,
 Chhimtlang i kai ang aw, khua nuamah,
 Chawngtui khur khi leng bual nan.
 I chuan ang aw, ni lenin,
 Chawngtui rih li khua chuan i,
 Purun tlang a zo leh zual.

Chim lal hoten a kai tak tak ang tih an lo hlaiva,
 Khawlailungah kai zawk seli an duh a.

Bung khaw tlang kai tum lo la,
 Tuchhingpa lal lai duh vangin,
 Pipu sulhnu chhui na ngai,
 I ailung tlang tual nuam e.

Relah kan sual love Hnirvungpa,
 Lalchhumpuipan duap kai e,
 Vankhawpuu kam ruai e
 Lalkhuma chuan hetiangin a fak maw zui zel a-
 Chawngtui khur khi leng bual nan,
 Dil pui hmingthang Hnirvungpa bualna
 Khua thal changin kam hlei lo.

Mahsela amah a hrisel lo sawt viau ta mai a,
 a khuate pawhin Bungmun ram thaa kai chu
 chak viau mahsela kai hlei thei a ni ta lova.

Kai a duhna chu a tihpuitling hlei thei ta lo. A
kai dawn leh dawn loh a chiang hlei thei ta lo-

Lalchhumpuipa, Hniarvungpa,

Engt,nnge laithu in rel le?

Lailung tlang nge kan kai dawn?

Bung khaw tlang a cum dur e.

A thian Zathang Pawih hote nen pawh inhnaih
lehzual chak mahsela kai zai a rel hlei thei ta
ngang lo-

Pialleiah tham ral e kan biahthu,

Cnhimtlang sui lung nang e Hniarvungpa,

Zathang ral a lian si love.

Lungchhuana a awm tum hnihnaah hi chuan
kum khat chauh a awm a, Dairam (Khawla lung)
ah an zawn phei a. Tahchuan kum l pawh awm
hman lovin, 1887-ah a boral ta a ni. Bungmun
emaw, Chawngtui emawa han kai thei zia reng
a ni lo.

A hla phuah dang dang te chhui zel ila.
Hniarvunga nu tur a zawn dan kan sawi tawh
a. A neih theih lawk loh zia a lanna thenkhatte
chhui zui leh ila. Khualluti, Ralvungi u kha a
rim deuh fova. Anmahni chu Saivate hnam an
ni a, Chunthang an ti mai thin. Khualluti chuan
a lo duh mai bik si lova-

Tleitir a dawn laia kan hual sa,
 Chunthang dawntuai, Saivata
 Saivate ngaiin ka kuai ngawi e
 Ka ngai mang e, ngai ngawih e,
 Thingsiri par ka vuan Hniarvungpa'n
 Lung a leng e, mi û nang vangin.
 Hniarvungpa lungleng ka kuai ngawi e,
 Chunthang dawntuai, Saivate,
 Phunchawng par ka thhak rua love.

Fanghma dawntuaite iangin,
 Chunthang dawntuai chhai lovin,
 Vaithangnu, i chuai lem rih lo.
 Lunglen ka bang lovang Hniarvungpa'n,
 Lekhang hram ruai ruai e ni chhûnah,
 A mi û e, nghilhlai har ve maw?
 Hniarvungpa'n chawm beng e, kal ruai e,
 Lal Hawihluanpa lam e, lam luai e,
 Daichawngpuipa'n zai zem rawh

A hla atang hian a lungleng hle tih a lang a
 Amah lah kum 49 vel mi a ni tawh sia, a nula
 hel lah chu kum 17 emaw vel mi chauh a ni si
 a, a tleirawl a reh fel chauh a la ni a. A nei
 thei lova a rin deuh avangin, Chemtawn (Vai-
 thangi nu) chu a ngai zui leh hle ta zawk a.
 "Vaithangi nu, i la chuai rih hlei nem," tiin, a

au zui leh tan a. Chemtawii hi zaithiam hming-
thang a ni a. Lalkhuma nen hian fapa an neih
si loh avanga inthen an ni. An inneih lai chuan
a hlim zawng an hlim dun hle thin nun a lang,
Lalkhuma pawhin hetiangin hla a siam a-

Laltuchhingpa ka vanglai,
Sumtual sangul zinge khua mawitu
Ka mawi emaw? Tawii en ve rawh.

Chemtawii pawhin hetiangin a chhang let a:-

I mawi Laldang ka bel che,
Thingsiri par vuanin Hniarvungpa,
I awi ang hrang tin lu.

Lalkhuma in bulah chuan seluphan te a tlar
bung a. A in (sumhmun bang)-ah te chuan sa
lu te chu a khat tup mai bawka. Seluphan chu
thingse ril hmanga tar tlar thut a ni. A kawt-
zawlah chuan an zai dual dual a, hlim takin an
lam vel a. An bengbeh leh thi awrh chu 'Han
en teh,' tiin, Chemtawii nau, Darngovi chu zai
chungin a'n ko ve leh a.

Hniarvungpa'n chunbuang beh e,
Hawihluanpa'n valthi awrh e,
A mawi emaw? Darngo en ve rawh.

Rengchal leh hram thei thereng dang a hram te
hian, a lunglen a kai tho thin a. Hniarvunga nu

tur lah a la nei si lova, Khualluti chu a hre
vang vang mai thin a ni:-

Vawin chuan kan r. m lova'n
Thuva indi zu hmu i,
Ka lungdi luah ngai ni ve maw?
Phaia phunchawng Huiivate,
A tangh lungzur na ngai,
A hraleng a awi e.

Lalkhuma, Chemtawin mah a ken loh avangin,
Chemtawin hla a siam-

Tukin kawlkhu eng riati e,
Ka run a kai love Hmarvungpa;
Vaithangnu zodanah

Puivunga'n Lalkhuma kawltanah a leng emaw
a ti a, ani, Hmarvunga nu tur a um lai a hinch
si thu-

A leng emaw ka ti e,
Laitual a leng love Hmarvungpa,
Vungpui u runah a zal reng e

Vungpui u chu nei thei dawnin a inhre lova,
huaisen avanga neih luh thei a ni baw si
lova A rilruin Nikuala te leh Hmar lam lai
ho te a um darh lai te kha a ngahthuahn, a
lakoh tumah pawng ngam an awm lova, anau
te lah amah nek ngomtu an awm baw k tawh

lova. A hmelma deuh awma lang te chu a tudai
zo vek tawh a. Hniaivunga nu tur erawhchu a
la khauh reng mai-

Keimabni maw hnam len chhung?
Chhaktiang ka vai zam ruai e,
Ka hellai a nem thei lo.

Chunthang dawntuai a nuar an ti e,
Rualkim lova Vungpui û hel chu,
A thiam love Hawihluanpa'n.

(Chang 2 naah hian,)

Puivunga'n Khualluti Lalkhuma tan a beih-
pui a, thian dang tel lovin a kawm a. Lalkhuma
nei turin a thlem a, "Hniaivunga nu i ni dawn
nia," tim a thlem a, Anna lo hua a, thingfakin
a lo vua a. Chumi chungchang chu Lalkhuma
hian tahhian a chham chhuak a ni.

Puivunga te'n, Chemtawii hi then fel law
law sela, an khaw tleirawl hmeltha, Khualluti
nei sela an duh a. Chutiangin Chemtawii hi a
kar ta deuhva:-

Vungpui û run zauve kan len nan,
Tuallen a mawi love in tih chuan,
Vaithangnu, lai lai bang rih rawh.

Sialpui no ngai ang a rum vung mai,
 A vel ruai e, lo hawn rawh,
 Vaithangnu, khallai dang suh la.

Vungpuii û, Khualluti chu a nei thei dawn
 ta a, a man petu atan Dangliani pa a ti a
 Cheng 25/- a pe a.

A sem thiam rawh Dinglianpa,
 Tangka chengkul hluan nga kan hlan ang,
 Vungpui û kan ngaih lei vangin,

Tichuan, Khualluti chu a nei thei ta hiam
 a. Khuangli Pawih ho hnena a zin laia a fapa
 hming atana a lo it em em, Hmarvunga a hnin
 sak chu a beisei ta hle a. Khualluti nuta te pahnih,
 Saikulha leh Saichuiha te chu a khaw tingval
 huaisen an lo ni bawka, huaisen tur, fapa
 Hmarvunga a hnin sak a ring hle a ni. Chem-
 tawii chu a then ta bawka,
 Hetiangin a thlah zui a-

Vungpui û kan lak e run mawiah,
 Kal ta vai vai ang che lunglen chu,
 Vanrang chhumpui a kiang leh ngai.

'Ial in mawitu atan Vungpuii û kan nei ta a,
 chhum angin lunglen chu a kiang ve mai ang
 chn,' tui a then ta a. Mahsela amah hi mi
 lungleng mi, a nupui then tak te kha huatthu

avanga inthen pawh ni si lo, fapa, Hniarvunga
 an hrin sak loh avang maia then a ni bawk a,
 a lung an tileng zui thin hle niin a lang. Mi nun-
 nem leh mi khawngaih thei tak a ni si a. A ngaih
 zui zia chu hetiangin a chham zui leh a-

Leng na lo leng na ve maw?

Ka lungdi leng ve maw?

Khuarei dar ang tawng lova,

Ka lungdi leng ve maw?

Chemtawii hi a neih hman, fapa hring theitu
 an awm loh avangin a nupui hmasa zawk te pawh
 then zel a ni a. Chemtawii a neih pawh khan
 Hniarvunga a hrinsak beisei avanga nei a ni a.
 Chemtawii a neih avanga a nupui hmasa te a
 ngaih let leh zia pawh hetiangin a chham a-

Ka thai lungmawl te zawng kha,

Tuipui raltiang a kai awm maw? kai lo awm?

Darpuii û Tawii nang vangin.

Ka tap dawn e, ni chhunah,

Zawltling Ngambawm ianga di then chu,

Ngai ing e, kan nun hlui

Darhlupuii a neih thu kan sawi tawh a.
 Darhlupuii hi a û Lalngauva nupui a ni a, fa
 uei hman lova a û a tbi h avangin Darhlupuii a
 nei ve leh a ni tih kan sawi tawh a. A tleirawl

deuh laia a nei lo chu tlem'n pawt tihna a nei a-
 Ka pian a tlai em ni lengdawn chhai lovin?
 Laltuchhngnu, i chuai lem rih lo,
 Suihlung leng reng renga Hniarvungpa

Darhlupuii thintimin Ialkhuma a seh a. A sa
 kah te pawhin an seh si lova, a nupuin a seh
 chu thinnura la a, khing ve zui lovin, hetiangin
 a chhang let thung-

Ami laiah ka thai lunglian e,
 A sa tin reng ka chhai a,
 Darhlupuii, man tan sumhluan!
 Mi nunnem leh zaidam a nihzia chu hehlian a
 tilang hle a ni.

Ialkhuma te ramvak, an chau viau mai a,
 kalkawnga an chawlh lain tlengtlet hi a lo thlawk a—

A fu dawn e, a fu dawn,
 Thingri zika'n a fu dawn;
 Tlengtlet aw, vansiata.

Nula pakhat a kawm dan hetiangin a sawi a
 Di phunbung zar mawin,
 A chawn ban vai lovin,
 Chul thing ang awn ruai e.

Kan sawi kan hril awi duh lo,
 Zaleng kan zawl, kan hril awi duh lo.
 Bilhawngpa'n pum leng a awi e.

Lal inah an zai tur viau mai a, lam an tan a;
 I lam teh ang e bel liana'n,
 Lal lai run pui zam ruai e;
 Ngaih zawng leng kim rawh maw!

Lal in te chu a hun lai ngaihtuah chuan, a
 lianin a ropui ve viauva. Vuta in phe chu hlam
 zaa sei a niin an sawi. Lalkhuma in pawh hi
 a lian khat ang tih ring ila. Zu bel chawin lam
 an tan a, In a zau tha baw a, duh tawkin i'n
 lam tak tak teh ang aw le! Nula te pawh an
 tam a. ngaihzawng te pawh an kim hlawm a ni
 lawm ni? Kim lo te in awm pawhin, lokal ve
 hlawm teh u khai! an tihna a ni.

Laltualvungpa chu ramvah hrat ve tak a ni
 a. Mahsela pasaltha anga sa tak tak kap a la
 ni ve lova. Vapual erawhchu a kap tam ve viau a.
 Vapual lu a tar tlar dul mai chu hmusitin-

Laltualvungpa phunbung zar kai chu,
 Chung pualbrang lu a lawi tlar bung mai;
 Tanchhawn a nei nem maw le!
 an ti a.

HAWIHLUANPA (PUIVUNGA)

A upa min ber, Puivunga hian, "Fapa ka
 neih chuan, Lalhawihluana ka sa ang," a ti ve
 baw a. Fapa a neih hma leh an lai, Lalkhuma

pawhin fapa a neih bik hmain Hawil luanpa leh
 Hniarvungpa inti ve ve thin an ni. Heihian an
 inkawmngaih zia leh inneltawn zia a tilang hle.
 Puivunga nupui hi Thangthuami a ni a, Hawil-
 luana a hrin sak thei si lo. Lalkhuma'n then
 tura a tih a, inthen nana ar an talh pawhin, an
 talh thlawn fo mai a. Lalkhuma'n hlain a chawi a-

Bia rem maw tun min dawn pui vela,
 A sakhminga kan chawi, Hawihluana,
 Chawi na ngai e, Hminglianin.

Thangtuaii kal dawn a rem thei lo,
 Hraite chem ang chawi lo Hawihluana'n,
 Chawi na ngai e, Hminglianin.

Thangthuami hi a then thei lawk lova, fa neih
 loh avanga han then chu Puivunga hian harsa a
 ti hle a ni. A tawp a tawpah zawng a then ta
 nge nge a, nula hmeltha tak, Hminglianin chu a
 nei ta a. Thangthuami chu Leng khuaah a kal
 ta daih a. Puivunga chu a lung a leng em em
 mai thin a. Thangthuami pawhin pasal dang,
 thirdeng, sa kap thei tak a nei ve leh a. Pasal
 dang nei leh tawh mahsela Puivunga nen innei
 leh dawn sela chu a la duh hle hmel a, a lung
 a leng ve em em mai bawka. Puivunga te ram-
 chhuah chang te hian Leng khua a lan theihna
 tlarg aanga thluu-

Kan chuan kan chuan di lenna,
 Thangtuaii kal kan chuan di lenna,
 Leng khawpui khi di lenna.

I sam buan ang val rualin,
 Leng leh an nem Ngovi nu thlir nan,
 Raltiang'a'n a lang lo.

Pipu te an suih a, anuai thin a. Leng khua an
 thlir a, uai pahin-

Siahthing hruahruai kan ban e,
 Thangtuaii kan ngai bang thei lo,
 Leng khawpui kan chuan e.

An pipu chu duh tawk lovin, Pu Vana'n hru
 rawn thlak sak sela an duh a-

Thang van sanga Pu Vana'n,
 A hruahruai rawn thlak teh se;
 Chungmu anga zuang tum nan.

Lalkhuma inah an zai tlaivar a, :-

Lenkawlah chuang na ngai ni ri r'ai,
 Siang lam zawn rel love Hawihluanpa'n,
 Sirvate kan iang na lo maw?

Puivunga hian, "Fapa ka neih chuan, a
 hmingah Hawihluana ka sa ang," a ti a. Mahse
 a nupui neih thar, Hmingliani pawh chuan fapa
 a brin sak leh si lova, fanu pakhat chauh a nei
 a, a hmingah Rualchhingi a sa a. 'Hawihluanpa,'
 a inti ve thin tak na a, a sa thlawn a ni.

Lalkhuma hian hmanlai pi pu te chanchin
 a chhui theih angang te chhuiin leh an sulhnu
 a tlawh chang te hian a rilru an khawih thin
 a ni ang, hla a siam zel a. Chutiingin, a hla
 siam dang dang te lo thlir zui zel ila.

Sialbring dar leh Lalthantluangi pa,
 Kang khaw zopui a mawi mang e,
 Nitin zai e a sa e.

Kangzang (Mualcheng) rama a awmlain, a
 fanu, Thantluangi hming chawin amah leh amah
 a inphuabna a ni.

Muvanlai leng duai duai a hmu a-
 Khua ri ai ruai chung muvanlai lenna,
 A hrai leng ngai maw e, thangvanah;
 Kawlek e, ni lenin.

Thawnthu leh naupang tualchai te, arsi te
 chenin a phuah chhan zel a:-

Kur e, kur e, kur diam diam,
 Ka nu Phunchawng Darhniangi e, kur diam e,
 I par e ka tlan e.

Tuichangah len a deng a-
 Ka thlur khauvang sei ve rawh,
 Ka vawr ang changtui lianah;
 Thlaunghaleng tawng rawh maw.

Chhura leh Naa leh thawnthu dang te a
chawi zel a:-

Chhura leh Naa' nun chan,
Phungpui run thang deng dai e;
Hawnglang maw? lang lo maw?

Hmanah Singai sum tiñ phur,
Rulpuiin chhunrawlah lem,
Liando te unau lunglawm nan.

Vahah kumsiri par a'ngen e,
Thingai ai sarìh leh ai riat chhep e,
Ka zawlthli a thleng thei lo.

Zawlpala thlan Phulpui dai ami a zu tlawh a-

Zawlpal thlafam Tualvungi,
Chungleng huiya te'n a au.
Tuangtuah vau'a vul na ngai.

Ka nau a lungawi thei lo,
Fanghma pum phel a phal love,
Sawntlang aw mi zial rawh.

Heihi unau fanghma to zawng tan khan a ni.
Pa fa hruai bo hla;-

Hmanah hrai chawi riang ve rawh,
Pualhrang a tawng sual e thinglenbuang,
Ka u leng tel ve maw?

Keichala leh Lalruanga a p'uahna:-

Keichala leh Lalruanga nun chan,
Changpui dawntuai an sam e;
Chunbuang tang vawr siau ve!

Arsi hla a phuah te :-

Chawngmawu leh Hrangchhuana,
An indi e thangvanah;
Siaia a tel ve lo.

Siar lengin thangvanah,
Thlehte nem puan zo thei lo;
Tahpuan a khawng rei mang e.
Tunlai naupang in dangdai mang e.
In vanchangril in vanchangkuai e,
Siar leng in ti awn ruai e.

Siruk vanlaizawl a thleng ta e,
Tintiang ka rel love Hniarvungpa'n,
Vungpui ô ka ngaih lei vang.

Zawngtah nula tleirawl, Lenbuangthuam
pawnfeng feng lo a zahpui-

Zawngtah nula pawnfeng zawng,
Lenbuangthuam thum kai hlei lo,
Awi ka nu e, val hlimah.

Damveng nu ho zu beh deuh mai te tan-
Damvengah thu luang tawh lo,

Ningzu dawnin pa hmel hmuh ni awm love;
Nu hmai riak a tlawr hluam e.

Puivunga'n nula bepui a lawh sak a,
Chawngluma avangin a tlathum thei lo-

Bepui saril a sen ka lawh sawt lova,
Lalhawihluanpa Chawngluma vang,
Sengthlawna te keimahni.

Nula leh tlangval lo lama feh ten, zawlzawng
an zawng:-

Ramtha zawlzawng thu tin di tiamna,
Leng dang bahsamah va uai lo la,
Siali bahsam kher ngeiah.

Kawllênah a zin-

Tukin ka tlaivar e Kawllenah,
Hnutiang mual liam ngaiin kan tap e,
Ngai ing e, kan nua hlui.

Sakhi awk la ru:-

Chakusia than tum ve chu,
Khisate awk uai diai keptu sial chawina;
Thangnemte kah man awm hlei lo.

Mi thanga sa awk lak ruk chu sial chawina
a ni a. Vaithangi, a fanu, naupang te a puak
lai chu awi hleh hleh chungin chu hla chu a
chham a, a sa a. Vaithangi erawh chu, 'kah man
awm hlei lo,' tim a awi mu a.

TUCHHINGI (LALTUCHHINGI)

Tuchhingi hi Lalkhuma fa te zinga a palina a ni a. Dopawnga fapa, Mangthawma a nei a, Keltan ah te, Chawngtuiah te Perilungah te an awm ber thin. A pasal a thih hma deuh avangin amah hian lalna a chang a, Keltanah a awm ber thin. A fapa Saitluangan Chawngtui a thut a, ani hian Keltan a thut ve a. Keltanah 1948 klan kum 68 mi nin a thi. Amah hi hmelttha hming-thang a ni a, Darhlupuii nena khaikhin dawl bera sawi a ni thin. A thih hmain a thlan hmun tur a ruat lawk vek a. Thlanmuala phum a deh Iova, Keltan leh Chawngtui inkar, kawng sirah a duh ang ngeun phum a ni.

Tuchhingi hi a nausen tet te atanga nausen duhawm leh hmelttha em em mai a ni a. Tin, a hming pawh hi hla thua chawi a lo rem bawka, a chawi lar hle a ni.

Laltuchhingi hi chu a ngaina deuh ni ngei tur a ni. Hnarvunga hming a chawi hma fe atangin, Tuchhingi a lo pian atargin, 'Laltuchhingpa emaw Tuchhingpa,'a inti thin a. Hlaa chawi pawh hi a remchang viauva. A fapa upa ber, Lalbuta hming erawhchu chawi a remchang

lo a ti a ni ang chu, a chawi ve tlat lo. Tuchhingi hi a hmel pawh a tha ve hle a. Darhlupuii nen hian tha zawk tehkhin tham tak a ni ve a. Hmai fang tha tak, meng chan biai mai a ni. A pasal, Mangthawma Chawngtui leh Keltan lal a thihin Tuchhingi hian Keltanah lalna a chang ve a.

Sap naupang, Mary Winchester (Mizoin Zoluti an tih mai) Sailam' lal Bengkhuaia'n Hringchar (Silchar) phai atanga a zu man kha an rawn la let leh a. A rawn laletlehtu te sailama an lokal lai vel te khan Tuchhingpa zai hi a lar vanglai tak a ni a. Lal inah a lalettu te chu zu te an lo inpui a, Tuchhingpa zai sain, an lo lampui hlawn a. Chuta vai ho lokal te chuan nuam an ti ve hle a ni awm e. Tuchhingpa zai pawh chu thiam leh thiam lovin an sa ve a, Hringchar an thlen thlak leh hnu pawhin, Tuchhingpa zai chu an hriat tawk angang an sa zui ve zel a. Zoluti an rawn lakkir leh tum hi chuan Mizoram pumah Kumpinu (Vai) an la lian lo. Lalkhuma pawh hian Kumpinu lo lian tak tak chu a hre pha lo, an lo len tak tak bmain a thi bman a ni.

Lalkhuma chuan a hla te Vai ram thleng thlengin an sa ve a, Tuch'ingi, chutih laia nausen

kum 2 emaw mi lek hming Vai ho pawhin an
lo breve chu a lo hriatin hlaah a chawi zui a-

‘Kan awi kan awi kan awi e,

Laitah nemrang puanin kan awi e,

Tuchhingi, Vaithang kan awi e.

tiin, Tuchhingi chu a hnungah puan, a awi hleh
hleh a, a awimu thin. Chumi hnu leh deuhvah
fanu a nei leh a, Vai ram thleng thlenga a hming-
thanna chu chawin, a hmingah ‘Vaithangi’ a sa
leh a. Vaithangi lo pian atang bian, a hla tam
takah, ‘Vaithangpa emaw, Vaithangnu,’ tun a
a chawi leh zel a.

Hniarvunga hming pawh hi a chawi bang
thei chuang lo-

I awi ang aw, Hniarvunga, awi nang e
Hniarvunga,

Khuavel lawi ang ka thanpui, awi nang e
Hniarvunga

Tuchhingi fapa, Saitluanga chuan Lalna
Chawngtuiah a chang zui zel a.

Puivunga’n Chemtawii, Lalkhuma neih hma
deuhvin a lo rim nileng a, Lalkhuma’n hlai
a chawi.

Kawingo lung mah e a chaw e, a cham e
thing lenbuang;

Darneo runah Hawihluanpa,

A zal e. nilenin.

Lalkhuma thin pakhat zuin châk lutuk chuan-

A relin min rel rawh u,
 Huntung sai chuang zu dawnna;
 Ka ngai e thlawrvung zu.

Hniarvungpa a dam lo rei ta deuhvə, a upa-
 ten pawh an tihpui hle a-

Imah ka lunglai a kham love,
 Zunfei chawia lamsul kan uai chhui lovin,
 Tlanghrileng maw a tuar Hniarvungpa'n?

Lalkhuma thih hnua a upaten an ngaihna
 a lanna-

Kan ti thin e, kan ti thin,
 Laltuchhingpa kan ti thin;
 Kan ngaih vang, kan ngaih vang.

A thih hnua a upa te leh Pawih hovin an
 ngaihzia te a hmalamah khan kan sawi tawh a.
 Tin, nu hovin, sanghar te pawh a thih hnu chuan
 hrang zuala an hriat thu leh, Lalkhuma an ngaih
 zia an phuahna te pawh kan sawi tawh a, sawi
 nawn tawh lo mai ila.

Lalkhuma hi kum 50 mi chauh niin, 1887-ah
 a thi a. ~~Dam rei deuh sela chu~~ chanchin tam
 zawk nei thei tur a ni. Kumpinu lo len pawh
 hian la dam sela chu, a tal na pawl a ni ngei
 ta ve ang. A thih hnuin, a û Lungliana'n a ro
 rawn khawm a tum a. A upa te chuan lo tho
 leh sela an ti hle a ni ang-

'Lalbnarvungpa hai ang loṭhang rawh,
 Lalkaichhungpa'n sial bring dar ngen e,
 A ngen e, a ngen e.'

an ti vawng vawng mai a ni. Kaichhungi hi
 Lunglana fanu a ni. Hetihlai hian Lunglana chu
 Siallukawtah a awm.

HEMKHAWKKAWN

Hla phuahthiam te hi chuan hming leh tawng
 bungrua an chher zel a. Hêmkhâwkkawn, Mud-
 cheng rama awm pawh hi Lalkhuma'n hlia a lo
 chawi avangin tun thleng a ram hming chu
 "Hêmkhâwkkâwn," an tih phah ta reng a ni.

Pa pakhat, a hming, Dengrawia a awm a.
 Leipui a nei a. A leipuih chuan a ngaihzawng
 nula Chhiarpingi thing a phurhtir thin a. Ni
 khat chu Dengrawia chuan, "Ka loah sial a lut
 a, a luhna ka ping dawn," a ti a, a kal ta a.
 Lalkhuma chuan tlangval enthlatur a kal tir a.
 Dengrawia chuan a ngaihzawng thing a lo phurhtir
 a, an thingehnaah chuan, 'Hem a khawk e,' an
 tih lai tak te an hria a. Tlangval te chuan Lal
 chu an hrih leh a. A ni ehuan zu hmunah hlain
 a chham chhuak ta mai a:-

Dai a luhna ping hlei lo,
 Lengrualin an chuan e sangparah
 'Hem a khawk e,' an ti e.

LALBUTA CHANCHIN

Lalkhuma chu Driam (Khawhlailung)-ah in
501 nein 1887-ah a boral a. In 501-na hi parawl
a ni an ti kher kher thin. A thih hnuin, a fapa
 upa ber, Lalbuta chuan a lalna a chhawm a,
 lalah a lo, awm ve a. Lalbuta. hi ~~he~~ lehkhabu
 ziaktu pa'chiah hi a ni. Lalbuta hi pa lian lam
 deuh, ft. 5 leh inchi 8-a sang a ni a, a pa
 Lalkhuma erawhchu a chen lo deuh hretin an
 sawi. Lalbuta hi pa ruhrel lian, pian thiam tak
 a ni. A vanglaiin lungden thui ber pawl a ni; sipai
 chak ten an phak ngai lo. Chhim jal chak bera
an sawi thin, Dopawrha, 'Zuhreia' an tih mai
thin nen rawlawnin an insukherh a, a keh zel a.
 Fah suk tharin an inherh leh a, an herh bung
 leh a, chak zawk pawh an awm ta lo.

Lalbuta hi pasaltha, hlapbuahtiam, zai mi,
 mi lungleng thei tak a ni. Sa pawh 150 lai a
 kap a. Mi dang anga sakhi te zawnga vak vak
 peih a ni lova, a sakah pawh hi sakhi leh sathar
 tiam lovin a ni. Sele 1 leh sakei pawh 8 lai a
 kap a. A pa a chhun viau a ni. Mi lungleng
 thei tak a nih avangin, 'Lallunglenga,' an ti mai
 thin. Mittui luang zawih zawih a zai mi a ni. A
 pa, Lalkhuma zai an sak dawn phei chuan, 'Vai-
 thangi nu, Chemtawii (Lalkhuma nupui pakhat)

a kohtir ziah thin. Chemtawii pawh an hun lai chuan an khawvel hriat phak china zaithiam bera an sawi thin a ni a. Amah pawh Lalkhuma nen an inthen atang kha chuan a lungleng em em mai thin, fapa lo avanga inthen ringawt an nih kha. Lalkhuma thih hnu pheh chuan, hla dang, zai dang zawng ain Tuchhingpa zai hlir mai sa thin an ni bawh a, an lung a leng thei em em mai a ni.

Lalkhuma hla-

Laltuchhingpa ka vanglai,
Sumtual sangul zing e khua mawitu,
Ka mawi emaw? Tawii en ve rawh,

an han sak lai pheh hi chuan Chemtawii mittui chu a parawl teuh reng mai thin a ni an ti A zai ri (a aw) lah chu lawi chuang si lovin, azai veng veng mai thin a. Anmahni lo entu tan chu n I nuk a ulh ve ngei ngei thin a ni. Chemtawii'n a chhanna hla-

I mawi Laldang ka bel che,
Thingsiri par vuanin Hmarvungpa;
Awi na ngai e, brang tin lu,

an han sak pheh chuan, kut a beng a, a kang awk rwk thin a. An hun laite ngaihtuah punn lung an tileng thei hle mai. A zai hi a mawi em

em mai a, khawvel lam zai ti mai ila, pi pu
zaiah chuan zaithiam bera an briat a ni.

Lalbuta bian kum 1887 atangin 1939 thlengin
kum 52 chhung ro a rel a. A rorel thiam avangin
Sawrkar-in tangkaraw sana a pe. Tin, Bawrh-
sapin amah hi thian tha ber pakhatat a nei a.
Thianah a siam nan no mawi a pe. A rorelnaah
chuan, hnam hrang hrang upa atan a la a. Amah
hi rorel thiam, thulai zawng mi a ni a. Thulai
a zawnnaah a hmanhmawh ngai lo. A upa te
pawh hi tunlai hun anga kum 5 emaw lek chhung
atan thlang a ni lova, a rorel hun chhung atana
thlang a ni. Chuvangin a upate pawh hi rorelna
lamah chuan tlingin, kum rei tak upa hna thawk
an nih avangin rorel an thiam em em thin. Mizo
dan te ziaka an neih ve hma pawhin, rei tak
ro lo rel thin an nih hlawm avangin an hre em
em a. A khua te chu, Lungchhuan, Sialsir, Muat-
cheng, Bawklang, Zopui, Chekawn, Dairam
(Khawlaillung) leh Vanlaiphai Leilet te an ni. A
tirah tak chuan Dairam chauh hi mihring awmna
a ni, khaw dangah zawiin zawi an inkhuar zui
zel a ni.

Lalbuta ram chhung, tuna N. Vanlaiphai
ramah kum 1899-an hnamchawm, Bila leilet din
tanin a lo awm ve a, in 5 emaw chauh thian
dang nein, leilet an siam tan a, Mahsela Bja

hi headman (khaw hotu) angin Bawrhshpin a dah a, la pangngai anga ramri siam sak pawh ni lovin, an leileh siam chin ang ang chu an ram at n pek an ni. Tin, a awmna bawkah chuan la ve ang deuhin a awm tihna a nih chu Tunah chuan N. Va ilaiphai lelet hi in 200 chuang lain an nei a, kum 85 lai a ni ta a nih chu Sorkar atarpa tanpuina pawh a awm hma, Agriculture department te pawh hi an la awm hma dahin lelet zau tak an lo siam a. Hehi tunlai thangthar ho hian chhinchhiah sela a duhawm ngawt mai B Ta hi 1915-ah a thi a. A tih hian a khuā lelet nei ho chu tihtham tak, in 30 lai an ni ve hmaa a. Bila thi hnu atang hian Lalbuta Tip, Sairuma jalin a awm.

Lalbuta hian nupui 10 a nei a, fa 31 a nei a ni. A nupui leh a fate chu-

1. Rothanghleji-fanu Tualvungi a nei, nulain a thi.
2. Chbunchungnungi-a fa, Kapzingi (Chawrg-biala nupui)
3. Darpawngi (Hla phuahthiam hi)-a fa, Nikurgi
4. Khuangpuilali- a fate: Liannawla, Darngeni, Darziki, Sairuma, Lalchhingi, Lalrumi Banglala (Sialsir Lal).
5. Lalpuithluai-a fate: Lallawta (Lungchhuan Lal) Ngurkhumi (~~Sallam Lalnu~~)

6. Darkaii-a fate: Saihnuna (Lehkhabu ziaktu hi) Sailothangi, Lalthiangi, Saikhumi (Lungtan La'nu), Lalinguri, Lalpianga
7. Chalchhingi (Chhingkawngi) a fate: Laltluanga Hrangmura, Hranghluna. Lalhrangi
8. Lianchhingpuii-a fate: Behi leh Lalzuii
9. Kapbleii-a fate : Lungfinga Sangphungi Thanguri, Lalbiakveli, Savuta Lalseli.
10. Sethangi-fa nei lo.

Lalkhuma thih hnyin in 501 khua chu Lalbuta leh Lalkhuma ō, Lalinguauva fapa Ral-thianga te pahnihin an insem a. Ralthianga hi Piler leh Khawlailung thut turin Lalkhuma khan a thih hmain a ti a ni. Tichuan Lalbuta chuan a pa ram dang zawng zawng a chang thung a ni. Dairam atang hian Mualcheng ~~rama~~ Khawdungsei a zuan a. Heihian ~~hun laia~~ an tawngkam hman dan a ni. Khawdungsei a awm lai hian, buh tam tak a thlova, a hruih zawl pawh a zau nangiang a ni ang, chulai ram chu tun thlengin 'Lalbuta Hruihzau,' tib a la ni. Khawdungsei atang hian Lungchhuan a zuan chho leh a ni. Tahchuan a thih thlengin a awm.

Lalbuta khua, Lungchhuan ramhuai man te:
 1. Mangpami-1890 zanah an hruai a, Saisih ruamah a fa sen nen an tiblum.

2. Chalṭhiangi-1893 atangin kum reife an rawn kawm ṭhin. Zatawka, Pathian thuawi hmasa chu Chalṭhiangi hian a hlau hle ṭhin. Chutih hun lai chuan, 'Kristian,' inti lovin 'Pathian thuawih,' an inti mai zawk ṭhin. Pathian thu hi an awihin, an zawm hle ṭhin. Tunlaia 'Piangthai,' tih tawngkam kan hmangang hi a ni. Heih 1905 vel lai kha a ni. Chalṭhiangi hi a bova, an zawng an zawng a. Lungchhuan khampuk, meter 200 vel laia thukah chuan chawlhkar khat ngawt mai a lo tawm a. Lalthuma'n a va lub chhuak a. Thing phura kal kha a bo ta mai kha a ni a. Lalthuma'n a va hmuh hian a hreipui leh em a va chhuhsak a ni. 'Enge ni 7 chhung zawng khan i ei?' na an zawh chuan, 'Changpat te, Piring te, leh Kawngkawrawi te kan ei ber ṭhin a. R. mbuai ho chuan nupuiah min nei a. Nitin an fa l ka hrin sak ṭhin,' tiin a chhang.

3. Lalzakhawli kum 1915-ah

4. Thangbiali " "

5. Sintheri " "

6. Khuangpawnga-1908-ah Zotui huaiin a man

7. Darthuami-1928-ah Phulraw leihlawn huaiin
a man

8. Taiveli-Saitluk rama Belhematui huaiin a man

9. Kaithianga- 1935-ah Lungchhuan khampuk
nulain a man
10. Belbuana-1908-ah Lengpui ram, thlam chunga
a mu lai ramhuaiin an hnuk thla.

Ramhuai awm leh awm loh thua hian in
dan a insual fo thin a. Kristian nain kan ram
a rawn hneh hma deuh leh a rawn hneh tantirh
lai te kha chuan ramhuai zawl leh ramhuai hmu
apui an tam thei hle a. Thil chhinchhiah tlak
tak pakhat chu, ramhuai zawl te hian Kristian
hmasa te kha an hlau deuh viau mai thin hi a
ni. M.N.F. zinga mi, Mizo tlangval thenkhat
(an hming chu sawi lo mai ila) te pawhin ram-
huai an hmu tih briat a ni a. Chung mite pawh
chuan Bible an lukham chuan ramhuaiin a tibuai
lo deuh thin a ni awm e.

HLAPHUAHTHIAM A NI

Lalbuta hi kan sawi tawh ang khan pasaltha
a ni a. Mahsela ramvah lam hi a ngaihsak lawk
lova, kum 40 mi a nih dawn vel atangin sa a
kap deuh chauh a ni. A pa ang bawka hla phuah
thin a ni a. A hla siam te chu lo thlir blawm
ila, heng atang te hian an bun lai chanchin a
lung Chiang thei hle a.

Hrangzova'n a phuahna-

An hrilh Ngurtinkhumpa ka hmu e,

Heihi maw Chhuanlung bawngte?

An sawi Lallunglenga chu?

A fanu Darngeni Denlung (Hnahthial) Lalin
a rawn bia a. A man atan sial leh silai a lo
phut deuhva :-

Kan ti thin e, Darngempa'n,

Changsial leh chengrang a tel lo chuan,

Ka phal love, tuai duh lai.

A ngen ang chuan sial leh silai pek an tiam
a, tichuan an innei ta a. Darngeni pasal nei ta
chu hetiangin a thlah zui a :-

Chhimtiangah kal ta la mi danin,

Hraite chawi leh lamkhuangpui tuah

Fawm ang che Laldarngeni'n.

A fanu Ngurkhumi'n Sailam Lal, Lalthaw-
venga a nei dawn a. A fanute ram hla taka pasal
nei an kal chu a ngaiin, a lung a leng em em
mai a. Darngeni a thlah angin hetiangin a
thlah zui a :-

Ka dil laiin e, min sel lem lo se,

Ngurtinkhumi tuallen nanah,

Sailam zopuiin min kian se.

Nurtinkhumi pasal neia a kal ta daih chuan
 a lung a tileng em em mai a. Tumpang kah
 tumin a hnu an chhui a, an kap blei thei lova.
 Kah a chak em em a, a tlatna ram pawh an
 hre thei lova. Tumpang kap tura vahchhuah leh
 chu a duh viau mai a, mahsela a awmna lai tak
 a hre thei si lova. A rilruah Ngurtinkhumi a
 lo lang ve leh bawh thin a, a lungleng chuan
 hetiangin hla a sa vawng vawng a-

Laldang ka awmkhua a har mang e,
 Tumpang sial leh Ngurtinkhumi
 Khawiah tual leng ang maw e?

Sakei sum ruk a kap a, a nupui, Lalpui-
 thluai'n hlain achawi a-

Lengrualin an chuan e sangparah,
 Thingte zing ri riai hnuaiah Lal Sakawla;
 An intawng thiam mang e hrang ve ve.

Bila farnu, Mailiani'n a phuah ve a-

A khu khu maw an hrilh e lenkawh tawpah,
 Hmuh ka nuam e a run thim ruai;
 Lal lai dar za a banna.

N. Vanlaiphai- Leilet nula, Thanchbingi a
 phuahna-

Khua lo thal e, thing tin par a chuai,

Chhing-dang kan ngaih chuai ni a nei lo (v-2),
 Tlang a sang e ka chung muvanlai lenna,
 Zawl a zau e Vanlaiphai phul,
 Milaichhingpui lenna.

N. Vanlaiphai Leilet Headman, Bila 1915-ah
 a thi a. Aawmnaah chuan lalna chuhin Bawrh-
 sap an lo zu be hlawm a. Chu chu Lalbuta'n a
 lo hriat chuan a thinnim hle a, hlaim a hriat a-

Tumah rengin hmawng ang pem lo tum suh u,
 Zaleng lawm lai Lalsairuma,
 Ka nghahna tlang a nuam e.

Sairuma hi Lalbuta fapa a ni a, Lal tak tak
 angin Bila khuaah chuan dah turin Lalbuta hian
 Bawrhsap a be mek a, Chutihlai chuan mi dang
 chuan lo chuh ve lo turin a ti a ni. Sairuma
 chu Bawrhsap chuan a rawn dah nghef ta a
 British-in min awp chinah chuan Lal te pawh
 Bawrhsapin a dah dan ang zel chauhvin tlang
 an chang thei a ni. Amaherawhchu, Lal te ramri
 ang zelin, lal pakhat a lo thih pawhin a fate lal leh
 dan tur leh an ramri tur te chenin, Bawrhsapin
 ti u a neihpui thin a ni.

Lal thenkhatin, N. Vanlaiphai Leilet ram
 Bawrhsap hnena an lo zu dil ve fo chu hetiangin
 a chham zui a-

Tlang tin amin thlang sappu Reng an chhawn e
 Ngur zawng kimna Phaikhaw zo lur,
 Khawtlang a thiang an ti e.

N. Vanlaiphai Leiletah hian, a fi pa upa ber,
 Sairuma laltir a rikruk laia Bawrsap lo be zur
 zut mai te bakah amah, Lalbuta ngei pawh hi
 an lo betlawn hlawn a. N. Vanlaiphai ram hi a
 nuam bawh a, lal nan an it hlawn ngang ni tur
 a ni. Mahsela Lalbuta hian a pu hun lai ata an
 ram a nih avangin Bawrsap pawh a zu hmin hle a-

Dawvan kaiin ka run an rawn sang leh e,
 Pi pu taivel Hmar tlang ral nep;
 Sappui ka chhawn sual love.

Tichuan Sairuma chu 1915 atangin lal atan
 dah ngheh a ni ta a.

Chhim lam Fanai lal hoten a ram an rawn
 chuh buai a, ramri chungchangah buaina tlem
 an nei a-

A lang lawm ni Aichhung sial ang kan danna
 Lianchhung ka ram duhlai dum dur hi,
 Muai khawdungsei tlang tluang,

Lal Bawrsapan pianna bruj ang mi zawt e,
 Chhui zel nang e a ngur pui nun,
 Lal lai a tluang an ti e.

Lalbuta hi mi lungleng mi, a lal ram chin
 te thliir a, N. Vanlaiphai rama Hrangtur zo te,
 Purun te leh Lungreng tlang te hi a pa. Lalkhuma
 lo vahvelna ram a nih avanga a lung tileng em
 em mai thintu an ni a. Tin, a farou te leh a
 fate pawh hmangaih thiam tak leh amun danga
 pasal neia kal te leh lehkhah zira awm te pawh

ngai em em mai thin a ni a. He lehkha ziaktu
ngei pawh a naupan laia Aizawla lehkha a zir
lain hetiangin a phuah a-

Sailothangi û kha min koh la,
Sappui nun zir kawrsathang nen,
Tualan leng dah law maw e.

Pasaltha, sa pawh tam fe kap ve a ni a,
a ramvahna tlang leh phairam te a thli a-

Pawn va chhuak i, sawngka lerah,
Sakhua va chuan i,
Kan kah lohna khawtlang awm maw e?

A tlangaupa, Bawktai leh a upa Rumpawla
zu heh lutuk a phuah a-

Belzukung hi Bawktai Rumpawl an lenna,
Huk hum hum leh chengrang rum vung
Karah leng e Daingenipa.

A khaw tlang leh ram te a thli changin,
a lung a leng hle thin a-

Dihlei ka ngai love Laldanga'n,
Vabakpa leh Kiltheihrawkin;
Ka vangkhaw dai an auve.

Khua tin lang tlang ka chuan ni chhunah,
Mi tuk ram zau ka awt bik lo;
Ka ngai e, ka zua lenna.

Lungreng zo khi tharsa kan hawlina,
Nghovarsa kan chhaina ram khi;
Fan leh ni awm ang maw e?

Phaikhawram khi a chbing awm maw e,
 Nghovarsa len Chhingpuii lenna;
 Ka thlir ning lo ni chhunah.

Khantlangah pualva fu chan buai e,
 Chhailai di chan em ni le?
 Chhuanlung tlangah ka thlir Darngo,
 Chhaktiang vangkhua a lenna.

A thlum mang e, khamrang khuaipuii zu
 angin,

Sial ki varin Chhingpuii nen;
 Dawn ruai ruai ka nuam mang e.

Chhum leh romei a zam tlang tluanin,
 Ka ngai mang e Chhuanlung bawngte;
 Ngur an piang Lal chunglur e.

A awih nan e nem puan va la u,
 Sakawl note Lalthanglawta,
 Ngur a tlei thei dawn love.

Biate nula pakhat a thlemna:-

Zotlang khua hai luai ngai i nih chuan,
 Chhuanlung zopuah lo leng la,
 Zialung tlang i ngai lovang.

Zialung tlang hi Biate tlang tibna a ni

Zan khat chu a lung a leng em em a, a
 inah an zai a. A upa pakhat, za thiam leh khuang
 ben thiam tak, Hrangkawia chu a fapa hmingah
 Khuanguana tih a ni a. Khuang a bentu a, he
 hla hi a sa chhuak nghal mai a - lam chungin
 a sa a, a mittui a luang zawih zawih a-

I lam i lam teh ang Khuanguanpa,

Lunglohi tui ka dawn ni tur,

A ni ka chhiar ngam love,

a ti a. "Hrangkawi, ka mitah dizatin a hawlh
 leh ta," a ti hial a ni awm asin.

A tar sa pawh a pël peih tawh loh hnuin,
 hla a phuah leh a-

Lalthanglawtpa par ang ka chuai ta,

Chengrang kauvin, lentu hnuaiah

Pheilai ka vawr thiam hrim lo.

A sa kah leh thiltihthe avangin, mitthi khuaah
 pawh kal dawn sela thlamuanin a inring a-

'Fam mah ila, lung ka chhir love,

A sa tin reng hmachhuan tang e;

Zetial chouiah kai,'

a ti a ni.

Chhim lal ten Sialsir ram thenkhat an rawn
 duh a. Hetiangin a lo vauva-

Tunge ka ram duhlai mi jawm tum?
 Ka hem ang e, an sakruangah,
 Haulai mi changsial angin.

KAIRUMA (1852-1912)

Kairuma hi Vuta, a nupui Neihi nena an fa pahnihna, Lungliana nau a ni. 1852 ah a lopiang a, a pa thih hnuin, nupui (Thangpuilali Hauhnar) a nei a. Nupui a neih hnuin, Ngentiang (Lungpho) ramah Rullam atangin Bawk a va khawh a. Chutatang chuan Khawlerh (Tlangpuite) ah a chho leh a. Hawlzang (Tlangpui) ah te a kai leh ta zel a.

Hetih lai vel hian Lalburha'n Vanchengpui khua atangin a rawn run a. Mahsela mi 5 vel an va thah mai lo chu hlawhtlinna tehchiam an nei hran lo. Sialhawk ah 1880 ah a chho leh a, tahchuan Thingtam a lo tla a. Hmar lam an tam nasa mai a. Kairuma khua te chu buh nei chhun an ni. A khuaah chuan mi an lo pem lut zung zung ta mai a. Tam lo pem lut te nen chuan in 400 lai an lo tling ta a

Sialhawk atangin Khawhai an kai leh a, Awnnu ram an neih laiin Arsi a tla a. Khawhai ah chuan in 500 an lo ni ta thuai a. Hetih lai hian

Zaduna, Fanai Lal Biate ram Kelsih ah a awm
 a. Kelsih ah chuan Sakei huai a awm a, Tai-
 mana a seh a, a ei zo thelh nghe nghe a. Mi te
 a titblabar nasa mai a, tui pawh an chawi tha
 ngam hlawm lova. Kairuma an va pun a. Ani
 chuan pasaltha hruaiin, silai 70 lai kengin Zaduna
 khuaah chuan an thawk phei ta a. An thlen zan
 chuan Kairuma chuan, "Ka sa ai inih zet chuan
 Zaduna sialrawn la rawh," a ti a. Zaduna chuan
 "Sial em em chu ka ngam love, Kel ni zawk
 rawh se," a ti a. A zanah chuan Zaduna kel,
 Lalduli sumhmuna riak chu sakei chuan a rawn
 la tak tak a. Kairuma thu angin tuma'n um zui
 lovin an ngawi reng a.

A tuk khawvarah chuan khaw hnuai lamah
 an hual zui ta a. An sahhuah vek a. Hual sirah
 thangte dawhin Kairuma ho chuan an lo ching
 thap hlawm a. Zaduna khuate'n hual an lut a
 Huallut zinga a sir bera awm mi pakhat chu
 sakei chuan a len vawk a, Kairuma channaah
 chuan a lo chhuak a. Kairuma chuan a lo kap-
 hlum der a. A lu chu Khawhai ah an hawn
 phei ta a ni.

Khawhai ah kum 5 a awm hnuin Karmual
 (Sialhawk ram) a zuan leh a. Kum khat a awm,
 hnuin Lailen a zuan leh a. Kum 3 hnuah Tlai-

kuang (Khawbung ram) a zuan leh ta a ni.
Tlaikuang ah hian in 700 lai khua a nei ta a.
 Kumpinu lo lian, India leh Burma aṭanga lo
 lian kal zel te chu Tlaikuinga a awm lai hian
 an lo thleng a, Tlaikuangah an in tawkkhawm
 mup ta mai a. Kairuma'n a do ngam loh avangin
 Hmunte (Bingzung ram) ah a tlanhhia a. Tlai-
 kuang khua chu sipaiin an hal ta a, an thutchilh
 nghal a, khua amite chu an tlandarh ta a. He-
 tiangin - Vanthawma ho Zawlseih ah, Lalthima
 ho Chawr ah, Mangdawiha ho Phuihnah ah,
 Pakunga ho Darzawl ah, Hmar ho Hlaikhan ah
 (tahhian Vanzau Lal Vaikhama a tel ve).

Tlaikuang ah chuan Khawthlanglam sipai
 chauh an awm a, tumah dang an awm ta lova.
 Hmuntea Kairuma awm chu be turin sipai ho
 chu an kal a. An Lal an man dawn emaw a
 khuate chuan an lo tia. Chemte an puanhnuai
 far blawm a, sipai ho chu an dinhual mup mai
 a. Man chiah sela chu chet ve ngei an tum a
 a ni. Mahsela inremna thu an sawi a, an inbe-
 rem ta a ni.

Kairuma chuan a khuate kal darh ho hnenah
 thupek a siam a. Hetiangin- 'Chhingzawl ah leh
 Khawbungah lut khawm vek ula. Chhingzawl ah

Thangburha leh Lalbiaka'n an ho ang che u a,
Khawbung ah Dohnuna pa Chhunga'n a ho ang
che u' tiin. Ani chu Hmuntin ah a la awm zui
zel a. Chhingzawl leh Khawbunga awm ho zawng
zawng chu Phuihnam ah infin vek turin a ti leh
a. Heihi 1900 kum khan a ni a Hemi kum hian
Kairuma chu Kumpinuin a man ta a. Aizawlah
kum khat a tan hnuin December 1901 ah an
chhuah leh a. Aizawla a tan lai hian Hmunte
atang leh Phuihnam atangin Zialung (Biate) ah
a khuate chu infin vek turin a ti leh a.

Hetih hnu deuh lawk hian Mizo Lal ho zawng
 zawng Bawrsapin Aizawlah a ko khawmvek a.
 Chutihlaia Bawrsap chu Tarmita (Shakespeare)
 a ni. Aizawl atang chuan Lal ho chu Syhlet ah
 a hruai thla vek a. Lal ho hian an upa te an
 hruai hlawm a. Kairuma Upa, Avunga chuan,
 "Lal ho nen Syhlet kan zu thlen hnu chuan,
 Lal ho chu an din tlar tir a, Upa ho chu a
 hrangin kan awm a. Chhipkawmsen (Chief
 Commissioner an tihna) a lokal a, Khuang leh
 Baja an han tum a. Mipui chu an tam hle mai.
 Larsap a lokal ve leh a. Tawtawrawt leh khuang
 ri a reh hnu chuan Larsap chuan Lal ho chu
 a be ta a. 'Tunge Lal ber?' tih a han zawt a. An
 ngawi thap mai a. Kairuma chuan, 'KEIMAH',

a ti ta a. Mi dangin engmah an sawi ta lova. Lal ber nih a blawh ta a ni. Chhimlam Lal pakhat, Rungnawla chuan, 'Kan tlawm zo ta vek mai le,' a ti e," a ti a.

Syhlet atang chuan an haw leh ta a. Aizawl thlengin sipaiin an hruai a. Aizawl atang erawh-chuan sakawr an pe a, anmahniin an haw ta a ni.

Syhlet a Larsap hmaa, 'Lal ber ka ni,' a zu tih atang khan Sawrkarin an dah lian chho ta a. Tuirial leh Tiau inkara Lal ber ni turin an ngai a. Mahse tihpuitlin tak takna erawh a awm zui ta lem lova. Khaw thenkhat chu an Lal te thuremlungawi lo Kairuma hnenah vawk dar kenga rawn sawi that leh tum (appeal tum) an awm hman a. Kairuma Upa te chuan, "Heti em em chu kan tlin lovang," an lo ti hman nghe nghe a ni. A awp tak tak ho khuate chu, Biate, Bungzung, Vanzau, Khawbung, Samthang Lungdar leh Sialhawk te an ni.

Zialung atangin Ralvawng ah a kai a, 1909-ah a fapa, Laltawna Bungzung ah a kaitir a. Ralvawng ah kum 3 a awm hnuin Zialung-ah 1910-ah a lo kir leh a. Kum 1912 February thlain a boral ta a ni.

Kumpinu sawrkarin Certificate a pe a
hetiangin :-

By Command of His Excellency, the Viceroy and Governor General in Council, this Certificate is presented in the name of His Most Gracious Majesty King George V, Emperor of India, on the occasion of His Imperial Majesty's Coronation Durbar at Delhi to Kairuma, Lushai Chief of Biata in recognition of the able manners in which he has administered the villages committed to his charges.

12th. December, 1911.

Sd/-

Lieutenant Governor of Eastern
Bengal and Assam.

Kairuma Lungphuna ziaik -

BIATE LUSHAI LALBER

KAIRUMA LAL

KUM 60 A DAM. KUM 40 RO A REL

FEBRUARY 22, 1912 AN A THI

HEMI CHHUNGIN VAWIKHATMAH

RO A REL SUAL LO.

ZIAKTU

DOPHUNGA K CH

27.9.1912

MI TININ RELNA AN HRE LO

MI ZAWNG ZAWNG FAKIN A THI A NI

KHAWNGLUNG RUN (1859)

Khawnglung khua hi tlang chhip zāwl, tai ruam nuam tha tak, kham chawih vela aym a ni a. Khawchhak lam atang pheichuan kham kâra a kalkhan tēah lo pheichuan luh harsa tak a ni. Khawnglung run hi Chhim leh Hmar indo laia an inbeihna pui ber pakhat a ni a. Chhim leh Hmar indona chhan ber chu, Vuta khaw silai pakhat Lalpuithanga'n a min sak avang a ni. Lalpuithanga hi Chengte ah a awm a. Vuta leh Vanhnuailiana pa inhrang fa, Thawmvunga ten an silai an va chhuhsak atangin indo an tan a ni. Tin, ram an inchuh a. Lalpuithanga'n Buanhmun kai a tum a, Vuta'n a lokai khalh a. Vuta chuan nuhsawh takin.

“Buanhmun pai ang pawm tawh hnu,
Chengte ah lam ang let e, Lalpuithanglema”

a ti a. Heibi Lalpuithanga'n a ngai haw hle a Vuta leh Thawmvunga ten an silai la tura Chengte a an va kal tumin, Lalpuithanga chuan,

“Buanhmun pai ang pawm tawh hnu,
Chengte ah lam ang let e, Lalpuithanglema

i ti vei maw? Vuta! Vut dul!” a ti a. Vuta'n duap a kai a. “Chutin kan ti hlei nem, ‘Lalpuithang lenna,’ kan ti a lawm” a ti a. Chutah Thawmvunga

thinia a tuar ta lo. "Eh! Eh! E! ka pu Vut! I hlau em ni? Khawinge keimah ka'n lam teh ang! Ngunhnam nen lo chuan ka lam thiam lo," a ti a "Buanhmun pai ang pawm tawh hnu, Chengte ah lam ang let e, Lalpuithang lema, a lema lema,' kan ti a nih kha," a ti a. Kawlnham nen chuan a lam a, rapchung leh chhuar te chu a satthi ur ur ta mai a. An lu chungah a hui thiak thiak a. Pa lian leh pa te an inchen hmur mai a ni. A hmain, Vuta te an pau a khuah deuh chuan thingfaka vuak rawn tumin, thingfak an lo thut fur a. Mahsela chechang ngam an awm reng reng ta lova. Chutah an silai chu Thawmvunga chuan a la lawk a, a kalpui dawn a. Lalpuithanga hote chuan silai hmawr lamah an vuaz taih a, chhuhsak a tum a. Mahse Thawmvunga chuan a ngunhnamin mau chang hlawin an kut chu a hlawi ta thawt thawt hlawn a. a kal liam pui ta daih a. Silaiin an kap zui a, mahse an fuh lo.

Chutia silai an tipuak ta chu Vuta chuan ngaithiam lovin, "Silai te em in tiper ta a, kan indo a nih tak hi! Keini pawhin kan la rawn tiper ve ang" a ti a, Thawmvunga chu a zui ve ta nghal a. Tichuan indo an tan a lo ni ta a.

Chhim leh Hmar indonaa hian Khawnglung run hi an inbeihna lar ber leh an indo a tawp zui takna bul ber a ni. Silai leh ram inchuh bakah, Khawnglung Lal, Thuama chu a inluling riau mai a. Fanai Lal hmingthang ber Rorehlova Lungchhuana a thih hnuin, a lung pawh phun hman lovin a fate Aithangvunga, Khawtindala leh Khawtinkuala (Kualsawia) te Khawnglung ah an kai a. Tahchuan a lung an phun a. Mahse Thuama Khawnglunga a rawn lalin a lung chu a vuak bun sak a.

Aithangvunga chu Khawnglunga an kaiin Lal a ni a. Rei vak lovah Khuanghlum ah a kai a. A thih hnuin Thuama Khawnglungah a lo lal a. Aithangvunga khuate chu a hnena buh chhung turin a ti a. Anni ho lah chuan an chhuana chhan tur an hre bik si lova. Aithangvunga nupui, Tawthliahi chu Thlantlang Lal fau a ni a. Thuama'n buh chhung tura a rawn ti chu ngaithiam lovin, a unaupa, Thlantlang Lal C. Zahuata hnenah a zualko ve ta a. C. Zahuata hi C. Vanhmunga pa a ni. Tin, Fanai ho hi Rorehlova atang reng pawha Sailo Lal Lallulai beltu te an ni a. Chuvangin Vuta leh Fana ho leh Thlantlang Pawh hote chu tangtlang lo thei lo an ni ta a ni.

Tiau rala an awm lain Fanai ho hi an lai
 thin a. Rorehlova pa, Chhanruangi a lai lun
 Thlanrawn hovin an titlawm a. Rorehlova pa
 hian Thlanrawn ho chung a phuba la turin
 Rorehlova chu thuro a chhiah a. Chu chu hre
 rengin, Rorehlova hian Lallula a rawn bela.
 Anin kangthelh hotuah lo ruatin, Zawlseah a
 indantir a, in 30 vel a nei a. Tichuan Lallula
 zarah lalna an lo chang ve leh thei ta a ni
 Dik chauh chuan Thlanrawn ho Lallula'n a rawt
 pawh kha, Rorehlova remruatpuina vek zawka
 tiu a ni.

Tichuan Khawnglung chu pawl 3 tangruai
 chuan an run ta a ni. Hetih lai hian Khawng-
 lung chuan Zawlbuk 3 an nei a. Zawlbuk 2-na
 tlangval riak ho chu Zawlbuk baw bel khat tlati
 s la chhuangin an tin a. "Khawnglung tlangvalin
 thawh in hai e," an ti a, thing nawi telin an
 vawm harh a. An lo tho chu an kap tlu kalh
 nulh nulh mai a ni. Zawlbuk pakhata nite
 kha lo thawk vein, a runtute lam pawh 10 lai
 an that ve a.

Thlantlang ho chuan an lalnu nen lam chuan
 salah tam tak an hruai hawng a. Thenkhat chuan,
 'Tiau ral ka kai lovang' an ti a, thing leh mau

bul an vuan tlat a. Mahse an kutzungtang an
tan sak zel a. Chutiang taka Thlantlang ho an
rawra lutuk chu Vuta ngaihban pawh a ni lo
lehling a. "Fanai ho lah hi vawk dar mai avanga
chutifakauva an chêt ni le!" a tihphah nghe
nghe a ni.

Khawnglung runah hian Vuta fapa upa ber,
Lalngauva chu ral rel hotu a ni a. Lalkhuma
erawhhi chu kum 22 mi lek a la ni a. a thusa
ve hle in an sawi.

Fanai Lal Inthlahchhawng te

Chhanruanga

Rorehlova

Aithangvunga

Khawtindala

Khawtinkuala

Dokhama

Zaduna

Lianchema

Suakhuna

Kapchhunga

Rokhuma

Lalkanglova

(Lalhanga)

Sangluaia

Rokhuma

HNIARVUNGA CHANCHIN TLEM

Hniarvunga hi zai mi zaithiam leh hla
phuah pawh sam em em mai a ni a. A pa a
dam rei loh em avangin hla phuah teuh hi dam
rei lohna niin a ring a. Chuvangin hla a phuah
ve duh lo. A thiante, ngaihawng nei lungleng
deuhle a hmuhin, an rilru chu hriat sakin,

“Chutichuan hla phuah ta che,” a ti a, a sawi ang ang chu hla tha tak a ni zel a. Mahsela a phuah anga sawi erawhchu a duh miah si lova Lalbuta pawhin tlang hrana laltir a tum pawhin a duh si lova, “Lo duh ber neih hi lai aun ka duh zawk a ni,” a tihsan mai a. Mi zadam leh lo lama hnathawh taima, hnathawh loh aia hnathawh nuam ti zawk thin a ni.

Hniarvungan hla a lak a, khuang bengtu a nih a, Hniarvungpa zai an sak tum hi chuan zai an thiam lo thei lova, an tui em em thin a ni. Amih pawh hian a pa a ang berin an sawi thin. Hla phuah hi insum lo sela chuan hla phuah thiam tak ni tur a ni. ‘Hla phuah teuh hi koh leh loh chuan an thih hma phah,’ pi pu te chuan an lo ti thin a. Chu chu Hniarvunga hian a vawng tlat a ni. A pa hmel hmu lova piang a nih avangin leh a pain a hmel hmu lova piang a nih avangin leh a pain a hmel hmuh a chak zia te a hriatin leh a pa hla-phuah te a sak chang hian a lung a leng thin hle a. Lunglenah pawh a pa a chhun hle a ni.

THLAN 2 HAWNG (RUHRO 6 LAK)

Lalkhuma leh a nupui fanau te an thi zo ta a. Lungchhuan leh Keltan rama an thlan te chu lai chhuak lehin, an ruh ro te chu a ziaktu hian

phawrh lehin, N. Vanlaiphai khuaa Sanpoh puk, Lalkhuma'n, "Ka in," a tih mai thinah chuan, January ni 6 198 -ah a phum tha a. Thlan 3 lai hawnga, hetia hmun khata phum khawm a duhna chhan hi chu hetiang a ni. A ziaktu pa, Lalbuta hian Bawrhsap hnenah, "N. Vanlaiphai hi ka rama zawngah ram mawi ber leh ka pu chettlatna ber a ni a. Ka duhna lai berah lungdawh min phalsak rawh," a ti a. Mahsela Bawrhsapin a phalsak lo tlat mai a. A phal lohna chhan hi briat a ni lo. N. Vanlaiphai hi khaw nuam tak mai a ni a. Chutih lai chuan khaw te tak te, in 30 emaw lek awmna mah ni sela sawrkarin humbalth tum na a nei tawh a. Sap thenkhat phei chuan, "MIZORAM SHILLONG," an ti hial thin a. A ram phul leh leileh kam vela tlangte chu a mawi em em mai a. A boruak a thiangan a nuam bawk a. Ft. 5000 laia sanga he khua hi awm a ni. Thlasikah tianchhumin a chim ngai lova, fur laiin chhumin a chim ngai bawk lo. Hrangtur zo te, Purun zo te leh Lung-reng tlangte chuan chhum a lo hip a. Chung chhum te chu inkhaithliin, a khua tak chu chim deuh si lovin fur lai pawhin a veng vuk mai thin a ni. A khaw hmun hi hmun rem taka awm a ni a, khaw chhunga veng tin mai chu

thirsakawra inlenpawh theih vek a ni. Chutiang chu a nih avang a ni ang e, Bawhsap pawh a lo humhalh riauna hi. A nih loh leh Lalbuta'n lungdawhna tura a duhna lai hmun te chu Bangla hmun emaw, sawrkar hmun pawmawh atan Bawhsapin a duh avang pawh a ni thei e. A parilru chu hrerengin, a ziaktu hian hetiang hian an ruh ro te chu khawmin, Lalkhuma ramvah riah buk, Sanpoh pukah chuan a phum khawm ta a ni.

Hetia ruh ro te a lakkhawm hma hian, a ziaktu hian he puk hi a thian faun, a tlawh deuh reng a. Lalkhuma lung 2 1974-ah khan a phun a. Chu chu duhtawh lovin, an ruh ro lain, chu pukah chuan a phum leh ta ngat a ni.

Lalkhuma te, a nupui Darhlupun leh a tunu Darngeni te ruh ro hi Lalbuta hian thulah vawng thain, rei tak a lo enkawl a. A thih thlengin a enkawl tha a Luhkapuiah te puan dumanzar hlishin, sahriak te hnawih phovin, nguntakin a lo vawng tha a. Amah 1939 a a thihin, a fate Kristian an lo ni tawh si a. ruh ro ho chu Lalbuta thlanah an phum tel vek a ni. Mi 4 lai thlan tur a nih avangin, Lalbuta khua zawng zawng N. Vanlaiphai, Bawktlang, Leilet, Mualcheng,

Chekkawn, Zopui, Sialsir leh Lungchhuan ami-te'n an thlan chu an lai a. Khawlailung leh Piler khua atang pawhin tlangval thenkhat chu an tel ve. An lai uluk nangiang reng a, arsi lang thawt khawpa thukin an lai a ni. Chumi awmzia chu, a khur chhung mawng atanga vanlam an thlirin arsi a lang thei tihna a ni. Hlam 3-a thukin an lai a. Tianhrang thlan angin an cheibawl a. Thlan thuk te hi intihropuina angah leh induhsakua angah an ngai thin a ni. Kum 39 ral hnua laibchhuah leh a nih pawhin, Tianhrang thlan a ni bawh a, ruh ro te chu a la tha hle a. A lei erawhchu khaw chhunga thlan lai an ni bawh a, hlam chanvein a lo ral hniam hman a ni

Thlan hawn lehna ni October ni 25, 1977 a ni a, hetihlai hian a ziaktu hi kum 80 mi lai a ni tawh a. Thlan kotlangah a lo thu ve reng a, hla hetiangin a lo siam a-

Chhuanlung zodaiah in zal rei mang e,
Zaia i chawi lai pukpui hningthang hi,
I suanglung run a chul zo ta e,
Luah zai i rel tawh ang.

I nghilh rei lua e, suanglungpui run hi,
I hraileng te rawn hruaikhawm tawh la,
Suanglung siang lawi turin.

Lalhnarvungpa hai angin lo thang rawh;
 I tu leh hraite i thai duhlai nen;
 Phai khaw zopui thar khua kai turin,
 Ka ngahk che tho tawh rawh.

I run khawhar fan hi ka bang thei lo,
 Ka dawn vel khuarei in hlim lai ni kha,
 Ni tla riai e, Hran tum ka vai e;
 Hun hlui ngain ka tap.

Tharsa hawl a, mual tin dung i zuina,
 Khua thal lelthang ten ni tin an awi e.
 I dunghulin mual tin ka fan hian,
 Lunglen ka bang thei lo.

Thar khua kan sat e, Phai khaw zolurah,
 Hnam tin reng te chuan i run an bel e,
 Kan kim love vangkhawtual nuam hi,
 Tuchhingpa tel lo chuan.

I fam hnuin a lo piang Hniarvunga,
 Zua chawi lohvin sial ang a lo hian e;
 I dungthulin zain a awi che,
 Dairial a chan thlengin.

A ziaktu hian, a fapa, Keihawla leh Lal-
 hmuna Tuchhingi thlan, Keltan khaw bul ami,
 28.12.1977-ah a va hawntir leh a. Tuchhingi thlan,
 hawn nan chuan a ziaktu hian hla hetiangin
 a si. m a-

Chhimbhlei tualdai chang tawh hnu,
 Ka hrui ang che Hmar tlangkhua nuamah,
 I chun leh zuaten Vanlai khua nuamah,
 An nghak che suanglung siang lawi turin;
 Ni Tuchhing, tho tawh rawh.

Tuchhingi thlan pawh hi Tianhrang thlan bawh a mi a. Lunga rem vek a nih avangin a ruh ro te chu leivung pawhin a hnawh buai lova. A tuibur pawh him tha takin a lo la awm a. A zukna dawn chu dar a ni bawh a, a la tuiek miah lova, tuiek chu sawi loh, a zemna lazai pawh a la mawih lo. Heihian dar tlo zia leh lazai pawh chu a lo vawn that theih zia a tilang hle a. A tuibur khera thirkhai crawhchu a tuiek chhe vek thung a ni. Tuchhingi hian thlanmual pangngaia phum pawh duh lovin, ama duhdan ang ngein, Keltan leh Chawngtui inkara kawng-pui bulah phum a ni. A thlan hawngtute hian, a hawna tur atana a ziaktu hlaphuah khi an lungchhiat em avangin chhiar pawh an chhiar chhuak hlei thei lova. Ruh ro hai chhuak ta chu hlauh leh engemaw taka ngaih theih tut nia an rin lain, amah khawngaihna leh lainatna avang sawkin mittot ta lo an awm lo. A lu ruh chu zah taka lain, an silfai a, an hawn ta a ni.

Hniarvunga thlan, Lungchhuan thlanmuah mi pawh January ni 2, 1978-ah khan a ziaktu hian a fapa bawh chu tir lehin, an chhung leh khat dangte hnuam an zu hawng leh a. Ani hi chu Tianhrang thlana zalh a ni lo bawh a, thlan pangngaia phum a nih avangin a thihna a la ier lo ber chungin a ruh te a lo chhe hman hle zawk a.

Tichuan, Lalkhuma te, Dathlupui te, Lalbuta te, Darhgeni te, Tuchhingi leh Hniarvunga te ruh ro chu, January ni 6, 1978-ah ropui taka vui liam an ni. Mitthi vui dan pangngaun, lu ruh ro te chu pangparthi an tu leh faten an awrhtir hnuin, hla nen ropui takin vui liam an ni. 'Pi pu thlanpui meuh hawng chu ran thisen a ngai ang.' tun upa thenkhatin ngahdan an nei a. Mahsela a ziaktu hian, "An hun lain ran lu kima thlan siam sak vek an nih tawh avangin, eng sa pawh, ran sa kap ula, chu chu vui ni (phum ni) chiah a nih loh pawhin, thlan siam nana kan hman theih phawt chuan a tawh e," a ti a. Chutiangin sakhi 2 Lalhmuna leh Keihawla ten ah kah ohu thlan siamna atan hman a ni.. Cement concrete-in uluk taka an thlan chu siam a ni.

Tiangthar dan anga vui an nih a, puka an phum dawn hian, a ziaktu hla siam chu, Pastor

Lahluma hovin, N. Vanlaiphai nula leh tlangval
 ten sain, lungchhe takin thlah liam an ni. An
 chanchin sawina te a awm a. Tuchhingi pazai
 thiam taka Lulkhuma tupa, Rochhuma'n a sak
 te chu mi rilru a khawih hle a. Mitthi pangngai,
 tap leh mittui nena an vui liam thin angin vui
 liam an ni. Vuina hla a ziaktu siam chu heihi a ni.

1. Pukpui hmingthang i run ka thian tawh e,
 In zalna piallei thlan ka rawn hawng;
 Lo tho ula, thar khaw kai ka rel e,
 Sa tin hrang lu nen au ralin lawi rawh u.

Khua reiah chul ang maw

Piallei thar in zalna?

Chungturni hliap khuangruahpui sur mahse,
 Chim ni a nei lawng Khuanuleng run siam hi.

2. In rau in thla Khuanuleng rel angin,
 Zingvawn maw in thlen, Pawla laitual?
 A sa tin reng hmachhuana in lawina,
 Lal remruatna hmun, aw, ka sawi thei love.
3. Rauthla vangkhua, ring lo hmun thleng mah la,
 Theih chang sela thangvan ram thlengin,
 I sakruang leh i hraite zawng zawng nen,
 Salem thar nuam thlengin ka hruai ve tur a!

4. Khuarei thlengin thlah te lungmawl lo se,
 Pi pu te zalna suanglung run hi,
 Phunbungpui leh vul mawi parin vel se,
 Thang leh thar thlengin nghilhni awm lo
 rawh se

Hetianga ruh ro te, thlan pathum atanga
 harsa taka laih chihuah leh a, phum that a ziak
 tun a duhna chhan dang leh pakhat chu, an
 chan chin te thangthar lekhathiam zawk ten
 chik zawka an la rawn chhui leh duh takin,
 N. Vanlaiphai khawpui thang lai meka mi te
 tlawh pawh theihna laia dah that hi a duh a ni.
 'Abrahama pawhin a nupui 6-te ruh ro lam hmun
 dangah a phum tha leh a. Chutiangin, Kristian
 tan pawh thiltih awm loh tak a ni bik loang,'
 tun a ngai a ni.

MIZO HLADO

Hlado hi Mizo te hian kan ngah viauva,
 Pawih ho hian an tawngin hlado an ngah hle
 bawh a. Sa an kabin, a kaptu te chawimawina leh
 lawmna atan hla an siam hi Hlado a ni. Sa an
 kahthluk veleh ramhnuaiah, an kahna hmunah
 khan an chham ta thin a ni. Tin, in an thlen

5. Kan khua val lakah khan sang law khaw
parthing bangin e,
Lengin e, i hmuak u law, lungrawn e, zathum
khaw tlertu e.
6. Siatthing e, zar kipah khan hring khum
chhawl hlawn a phahtu e,
Vala'n e, lungphang lovin e, thutluan e, buan
ang ka pawmtir e.
7. U leh e, nau hawn e, karah thibang mi hlan
u law,
Rawng lawi e, kan runah e, ningzu e, Aisa
tam ai e.
8. Farman e, zeitel lovin ni chhuna ram va
tuan che,
Bualchhuak e, zamlung dar tung vung e, run-
thang kan mah e
9. Tlanga'n e, Vawngthir khaw runah naubang
a chin chu e,
Lenghnem e, awngvial emaw? ram tuan e, an
lung a herna maw?
10. Sai tin e, nang hmisa la, hnungah kawlvung
a zutu e,
Sa zawng e, laiah khan e, vawmphuai e, hnu-
tiang a dal ngai e.

11. Kei chu e, ka ^{se}nteta pa lo ar ang ka vai chu e,
Tlangtin e, karlaiah khan chunnu'n rualbang
mi khurpui e.
12. Chunnun e, mi han hmuak la i chawⁱ thang-
chin ka tlungai e,
Zing phul e, liam lovin kei min han chhawn
la dungdawna'n e.
13. Ka nu e, koh theih si loh, ka pa rihsang
kaⁱ chu e,
Tawnmang maha ka ma'n leh e, yawmphuai
e, kan run a nghak chu e.

Hlado hi a ^{hi}ntanna chu Pawih ho chindan
atangin kan la chhawng ve mai mai a ni. Chu-
vangin Pawih tawng tam tak lak a ni a. Mizo
tawng ngal ngang hi chuan hlado hi a awm meuh
lo ang a ni. Heta tang hian Lusei te Pawi te
leh hnam chekhaw^k dang dang pawh, kan thu
leh hla a inkungkai^k vek a. Chuvangin kan pipu
chen atang rengin hnam dang kan ni lova,
hnam khat vek kan pihzia a lang chjang em em
a ni. Pawih tawng vek mah ni sela, Mizo in kan
hman vek avangin MIZO HLADO a nihna a
bo lo a ni.

